

**Beretning til statsrevisorerne
om**

**grønne regnskaber
og miljøledelse**

**April 2002
RB B201/02**

Rigsrevisionen

Indholdsfortegnelse

	Side
I. Resumé	5
II. Indledning, formål, metode og afgrænsning	13
A. Indledning	13
B. Formål	16
C. Metode	16
D. Afgrænsning.....	19
III. Retningslinjer vedrørende grønne regnskaber mv.....	20
A. Retningslinjer for statslige institutioners udarbejdelse og indberetning af miljøoplysninger	22
a. Økonomistyrelsens vejledning om udarbejdelse af virksomhedsregnskaber	22
b. Miljø- og energihensyn ved statslige indkøb	23
c. Energieffektivisering i statens institutioner.....	24
d. Fremme af energi- og vandbesparelser i bygninger over 1.500 m ²	25
e. Lov om fremme af besparelser i energiforbruget.....	26
B. Retningslinjer for særlig forurenende virksomheders udarbejdelse af grønne regnskaber.....	27
C. Erfaringer med grønne regnskaber i private virksomheder og erfaringer fra energiledelsesordningen.....	28
IV. Analyse af statslige grønne regnskaber	30
A. Omfang af og baggrund for udarbejdelse af grønne regnskaber...	31
B. Oplysningerne i de statslige grønne regnskaber for finansåret 2000.....	33
C. Effekter af det grønne regnskab	45
D. Videreudvikling af de grønne regnskaber i staten	47
V. Retningslinjer vedrørende miljøledelsessystemer	52
A. ISO- og EMAS-standarderne	53
B. Erfaringer med miljøledelse i amter og kommuner	54
C. Erfaringer med miljøledelse i private virksomheder.....	56
VI. Baggrund og analyse af miljøledelse	57
A. Miljøledelse i statslige institutioner	58
B. Effekter af miljøledelse	65
C. Erfaringer med miljøledelsessystemer i statslige institutioner	66
VII. Sammenfatning	76
Bilag:	
1. Spørgeskema om grønne regnskaber i staten.....	82
2. Institutionernes grønne regnskabers placering i grupperne 1-5.....	86

Beretning om grønne regnskaber og miljøledelse

I. Resumé

1. Miljøpolitiske spørgsmål er de senere år kommet til at stå højt på den politiske dagsorden både lokalt, nationalt og internationalt. Der er udbredt forståelse for, at mange aktiviteter har miljøbelastende konsekvenser i form af udledninger til jord, luft og vand, som skal søges reduceret.

Fra 1996 er der indført krav til ca. 1/5 af de særlig forurenende virksomheder om at udarbejde og offentliggøre grønne regnskaber. Det grønne regnskab skal indeholde tal for, hvad der kommer ind i virksomhedens produktion i form af råvarer, energi og vand samt arten og mængden af forurenende stoffer mv., der indgår i produktionsprocesserne, som virksomheden udsender til luft, vand og jord, eller som indgår i produkter og affald.

Grønne regnskaber har hidtil været mest udbredt i private virksomheder, men offentlige virksomheder, der er godkendelsespligtige i henhold til miljøbeskyttelseslovens kap. 5, er også omfattet af loven. I staten er fx DONG og Statens Serum Institut omfattet af kravet om udarbejdelse af grønt regnskab. For statsinstitutioner, der ikke kategoriseres som særlig forurenende, er der ikke krav om, at de skal udarbejde grønne regnskaber. Statsinstitutionerne afgiver oftest grønne regnskaber som en del af deres virksomhedsregnskaber.

Alle offentlige myndigheder skal dog ifølge miljøbeskyttelseslovens § 6 virke for lovens formål ved anlæg og drift af offentlige virksomheder samt ved indkøb og forbrug.

I beretningen inddrages endvidere begrebet miljøledelse. Formålet med miljøledelse er, at institutionen arbejder systematisk med institutionens miljøforhold og etablerer rutiner, så institutionen overholder eventuelle miljøkrav og minimerer ressourceforbruget og den forurening, som påføres omgivelserne. Miljøledelse er endelig en forebyggende og fremadrettet indsats, da kontrollen af opnåelsen af de fastsatte mål skal udgøre grundlaget for en statusredegørelse samt grundlaget for fastsættelse af fremtidige mål.

2. Det overordnede formål har været at gennemgå og vurdere form og indhold af grønne regnskaber i virksomhedsregnskaberne samt at undersøge, i hvilket omfang de grønne regnskaber indgår i en styringsmæssig sammenhæng. På baggrund af undersøgelsen har Rigsrevisionen endelig fremsat nogle anbefalinger til den videre udvikling af grønne regnskaber i statslige institutioner.

De nærmere formål med undersøgelsen har været

- at kortlægge regler og retningslinjer for udarbejdelsen af grønt regnskab,
- at gennemgå statslige institutioners grønne regnskaber og herunder bl.a. vurdere de grønne regnskabers anvendelighed samt de miljømæssige og økonomiske effekter,
- at vurdere, i hvilket omfang de grønne regnskaber indgår i en styringsmæssig sammenhæng og
- at fremsætte anbefalinger til den videre udvikling af grønne regnskaber i statslige institutioner.

3. Undersøgelsen er baseret på en gennemgang af de grønne regnskaber, der er aflagt som en del af virksomhedsregnskaberne for 1999 og 2000. Rigsrevisionen har gennemgået regnskaberne for at afdække, i hvilket omfang de indeholder

1. oplysninger om miljøpræstationer (hårde data om forbrug af fx el, vand og varme),
2. kommentering af og begrundelse for udvikling i miljøpræstationer (hårde data) samt selvkritisk vurdering af mål og resultater,
3. oplysninger om miljøinitiativer fordelt på miljøparametrene el, vand, varme, affald, papir, IT-udstyr og kontormaskiner, kantineforhold, rengøring og grønne indkøb mv. (miljøoplysninger ud over hårde data) samt
4. styringsmæssige aspekter, herunder miljømål, miljøpolitik, miljøhandlingsplan, miljøledelse, energiledelse og grøn indkøbspolitik mv. Desuden oplysninger om væsentlige ressource- og miljømæssige parametre (dvs. institutionens forbrug af ressourcer og den påførte forurening).

På baggrund af gennemgangen af de grønne regnskaber for 2000 blev der udvalgt 40 statslige institutioner til en spørgeskemaundersøgelse, som dels indeholdt nogle generelle spørgsmål om de grønne regnskaber, dels nogle spørgsmål om miljøledelse. Spørgsmålene om miljøledelse var formuleret med udgangspunkt i den generelle styringsmodel: planlægning – udførelse – kontrol – opfølgning.

Retningslinjer vedrørende grønne regnskaber mv.

4. Undersøgelsen har vist, at der kun findes krav om aflæggelse af grønt regnskab for særlig forurenende virksomheder, og at det derfor er frivilligt for langt de fleste statsinstitutioner, om de vil aflægge grønt regnskab. Der findes imidlertid en række love og cirkulærer vedrørende indkøb, energistyring og energiledelse, der pålægger de statslige institutioner at indberette indkøbspolitik og handlingsplan samt energiforbrug og om gennemførte energibesparende foranstaltninger til henholdsvis Miljøstyrelsen og Energistyrelsen. Hertil kommer, at miljøbeskyttelsesloven generelt pålægger offentlige myndigheder at virke for at reducere miljø- og energibelastninger.

De foreløbige erfaringer med anvendelse af grønne regnskaber i private virksomheder og til dels med energiledelsesordningen (ELO) i staten er, at de som hovedregel har haft en positiv effekt for de omfattede virksomheder/institutioner af økonomisk, miljømæssig eller organisatorisk art.

Analyse af statslige grønne regnskaber

5. I perioden 1997-1999 udarbejdede et stadigt større antal institutioner grønne regnskaber. I 1999 havde 47 % således udarbejdet et grønt regnskab som en del af virksomhedsregnskabet. I 2000 var der et vist fald i antallet af institutioner, der udarbejdede grønne regnskaber, hvilket især kan tilskrives en nedprioritering af området som følge af ressourcemangel.

Institutionerne angav, at hovedformålene med udarbejdelsen af et grønt regnskab var at styrke miljøarbejdet i institutionen samt at informere departement, medarbejdere og offentlighed.

6. Det grønne regnskab indeholdt for de fleste institutioners vedkommende oplysninger om forbruget af el, vand

og varme. Det kunne dog samtidig konstateres, at kun ca. halvdelen af regnskaberne indeholdt oplysninger om miljøinitiativer, uagtet at disse oplysninger, i henhold til EIS-ordningen (energieffektivisering i statens institutioner) og cirkulæret om miljø- og energihensyn ved statslige indkøb, skal indberettes til henholdsvis Energistyrelsen og Miljøstyrelsen.

13 % af institutionerne havde i de grønne regnskaber for 2000 oplyst, at de havde energimærkning, mens 7 % havde oplyst, at de havde egentlig energiledelse. Det var derved kun få institutioner, der i det grønne regnskab havde medtaget de oplysninger, som de ifølge ELO-ordningen skal indberette til Energistyrelsen.

7. De grønne regnskaber for 2000 varierer meget i form og indhold, hvad angår omfang og typen af miljøinformationer. Dette var også forventeligt, da det grønne regnskab bør være tilpasset den enkelte institution i forhold til dens ressourceforbrug og miljøbelastning.

Desuden viste undersøgelsen, at det ikke er muligt at sammenligne institutionernes miljødata på tværs af de grønne regnskaber, da forbrugsnøgletal for fx el, vand og varme enten ikke fandtes eller ikke blev opgjort ens.

Effekterne af de grønne regnskaber

8. Undersøgelsen viste, at hovedparten af de udvalgte institutioner kunne oplyse om en eller flere positive miljømæssige effekter ved at udarbejde grønne regnskaber, fx oplyste 28 % af institutionerne, at de havde opnået miljøforbedringer. Generelt gælder det, at de miljømæssige forbedringer ikke altid umiddelbart kan aflæses i forholdsmæssigt tilsvarende økonomiske besparelser bl.a. på grund af pris- og afgiftsstigninger. Af de adspurgte institutioner kunne 45 % dog oplyse om besparelser, mens 25 % var blevet påført meromkostninger. I nogle tilfælde dækkede meromkostningerne dog over (initial)investeringer til miljøbesparende initiativer, som for nogles vedkommende på lidt længere sigt ville betyde sparede omkostninger.

Rigsrevisionen har noteret sig, at 3/4 af institutionerne havde foretaget analyser af, hvilke initiativer der gav en hurtig økonomisk besparelse, og at flere institutioner påpegede, at initiativer i relation til el, vand, varme og affald gav en hurtig økonomisk besparelse.

Baggrund og analyse af miljøledelse

9. Hvad angik de statslige grønne regnskaber, viste undersøgelsen, at det kun var en mindre del af regnskaberne, der indeholdt oplysninger om styringen af miljøindsatsen, dvs. at styringsmæssige aspekter såsom miljømål, miljøpolitik/miljøhandlingsplan, oplysninger om væsentlige resource- og miljømæssige parametre, energiledelse og grøn indkøbspolitik indgik i regnskabet. Det mere systematiske arbejde med miljøledelse er således endnu på et indledende stadie i mange statslige institutioner.

10. Erfaringerne med implementering af miljøledelse i amter og kommuner har imidlertid bl.a. vist, at miljøledelse er et velegnet ledelsesværktøj til øget systematisering, opfølgning og evaluering af miljøarbejdet, hvilket har skabt resultater i form af miljøforbedringer. Erfaringerne med miljøledelse i private virksomheder har desuden vist, at halvdelen af virksomhederne havde opnået økonomiske fordele af at etablere miljøledelse.

11. Blandt de forholdsvis få institutioner, der i Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse havde tilkendegivet, at de havde implementeret miljøledelse, oplyste langt den overvejende del, at de havde opnået økonomiske besparelser, og godt halvdelen angav, at miljøarbejdet havde tilvejebragt miljøforbedringer. Dette illustreres også med Rigsrevisionens konkrete beskrivelse af miljøstyringssystemer i Miljøstyrelsen og Farvandsvæsenet, der er blandt de institutioner, der er nået længst i relation til miljøledelse. Begge institutioner har således opnået såvel økonomiske besparelser som miljøforbedringer.

Undersøgelsen viste generelt, at den relative andel af institutioner, der har opnået økonomiske besparelser og miljøforbedringer, er størst blandt de institutioner, der er længst fremme i forhold til miljøledelse. Konklusionen er således, at sandsynligheden for at opnå miljøforbedringer og økonomiske besparelser er større i institutioner, der har indført miljøledelse end i institutioner uden miljøledelse.

En mere sammenhængende og systematisk miljøindsats i de statslige institutioner giver derfor, efter Rigsrevisionens opfattelse, gode muligheder for økonomiske besparelser og større miljøforbedringer.

Videreudvikling af grønne regnskaber og miljøledelse

12. Efter Rigsrevisionens opfattelse er der 2 hovedformål med udarbejdelse af grønne regnskaber. Det første er at øge incitamentet til at skabe miljøforbedringer og samtidig hermed i et vist omfang at opnå økonomiske besparelser. Det andet er at belyse institutionens ansvarlighed i relation til miljøet ved at afgive oplysninger til interessenter i det omgivende samfund.

Resultater fra Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse og erfaringer med de private virksomheders udarbejdelse af grønne regnskaber samt til dels ELO-ordningen har vist, at der er gode muligheder for miljøforbedringer og økonomiske besparelser ved et systematisk miljøarbejde. Det er derfor Rigsrevisionens opfattelse, at de statslige institutioners miljøarbejde bør styrkes ved, at flere statslige institutioner implementerer miljøledelse og aflægger grønt regnskab.

13. Det er Rigsrevisionens opfattelse, at indsatsen skal stå mål med udbyttet, og derfor vil det ikke nødvendigvis være relevant for små, administrative institutioner at bruge mange ressourcer på at udarbejde et grønt regnskab endsi-ge etablere et miljøledelsessystem. En afrapportering af en institutions væsentligste ressourceforbrug og miljøpåvirkning og af initiativer til reduktion af forbrug og påført forurening må være det basale indhold i et grønt regnskab. Miljøledelsessystemer kan etableres i institutioner, der gennem længere tid har arbejdet med miljøspørgsmål, og som ønsker at systematisere miljøarbejdet for at opnå yderligere miljøforbedringer og økonomiske besparelser samt sikre, at ressourceforbrug og miljøbelastning forbliver på et konstant lavt niveau.

14. For at dataoplysninger i et grønt regnskab skal være interessante for andre end institutionen selv, kræver det imidlertid, at data er pålidelige og kan sammenlignes med data i andre institutioners grønne regnskaber. Derfor bør oplysninger om ressourceforbrug og miljøbelastning så vidt muligt være baseret på målinger og indeholde nøgletal, der er ensartede for alle regnskaber. Ensartede og pålidelige nøgletal vil samtidig gøre det muligt at foretage benchmarking på tværs af de statslige institutioner og der-

med også muliggøre opstillingen af et relevant ambitionsniveau for miljømålene i den enkelte institution.

Oplysningerne i det grønne regnskab bør efter Rigsrevisionens opfattelse derfor tage udgangspunkt i fastlagte begreber, standarder og metoder med krav til den regnskabsmæssige præsentation af robuste nøgletal for institutionens væsentligste miljøparametre. Herved vil der også være et bedre grundlag for at revidere det grønne regnskab. I beretningen har Rigsrevisionen i tabelform opstillet forslag til indikatorer/nøgletal for udvalgte miljøparametre på institutionsniveau.

15. Alle statslige institutioner bør dog, hvad enten de aflægger grønt regnskab eller ej, være i besiddelse af valide tal for eget forbrug af bl.a. el, vand og varme og dermed sikre sig, at de kun betaler for institutionens faktiske forbrug. Dermed styrkes også incitamentet til at tage initiativer til en mere miljøvenlig drift.

El, vand og varme er de væsentligste miljømæssige resourceforbrug i de fleste statslige institutioner. Dette resourceforbrug skal ifølge gældende regler indberettes til EIS- og ELO-sekretariatene. Institutionerne er tillige forpligtet til at foretage miljøbevidste indkøb og indrapportere deres energibevidste indkøbspolitik samt handlingsplan til Miljøstyrelsen.

16. Under hensyn til, at alle statslige institutioner skal virke for miljøforbedringer, og til at undersøgelsen har vist, at de institutioner, der sætter fokus på miljøet via de grønne regnskaber, har formået at opnå miljøforbedringer og i et vist omfang også økonomiske besparelser, og til at knap halvdelen af alle statslige institutioner i dag frivilligt aflægger grønt regnskab, finder Rigsrevisionen det således velbegrunder med en styrkelse af de grønne regnskaber og miljøledelse i staten.

Rigsrevisionen har derfor anbefalet Finansministeriet at tage dette med i overvejelserne i forbindelse med den kommende revision af virksomhedsregnskabsordningen, herunder overveje, om udarbejdelse af grønt regnskab bør gøres obligatorisk, i hvert fald for institutioner over en vis størrelse.

Dette skal også ses i lyset af, at de statslige institutioner allerede i dag stilles over for krav om – til forskellige

myndigheder – at indrapportere de miljøoplysninger, som det grønne regnskab også ofte indeholder. Såfremt udarbejdelsen af grønt regnskab gøres obligatorisk, bør der samtidig foretages en forenkling i form af, at den enkelte institution alene afrapporterer miljøoplysninger i det grønne regnskab, som dermed dækker alle interessenters behov for oplysninger.

17. De hørte ministerier har efterfølgende tilkendegivet, at de enten ingen bemærkninger har til beretningen og anbefalingerne om videreudvikling af grønne regnskaber og miljøledelse i staten eller er positive over for disse.

Finansministeriet har efterfølgende tilkendegivet, at der i ministeriet arbejdes med udformningen af en ny rapporteringsordning, der er kortere og mere fokuseret end den nuværende virksomhedsregnskabsordning. Finansministeriets overvejelser om nye regnskabsformer – herunder grønne regnskaber – vil blive indarbejdet i det nye forslag til en rapporteringsordning for de statslige virksomheder. Det er imidlertid Finansministeriets umiddelbare vurdering, at det sandsynligvis ikke for særlig mange statslige virksomheder vil være relevant at udarbejde et grønt regnskab i forbindelse med den årlige afrapportering.

18. Det er dog fortsat Rigsrevisionens opfattelse, henset til undersøgelsens resultater, at det er velbegrundet med en styrkelse af de grønne regnskaber og miljøledelse i staten.

Som nævnt kan der med fordel samtidig foretages en forenkling af den indrapportering af miljøoplysninger, som institutionerne ifølge reglerne om indkøb, energiforbrug og energieffektivisering samt energiledelse i dag er forpligtet til.

Rigsrevisionens undersøgelse har vist:

- at det er frivilligt for langt de fleste statsinstitutioner, om de vil aflægge grønt regnskab, men at op mod halvdelen af alle statsinstitutioner de seneste år har aflagt grønt regnskab som et led i virksomhedsregnskabsordningen,
- at institutionerne ifølge miljøbeskyttelsesloven er forpligtet til at udvise miljøhensyn, og at der findes en række bestemmelser, der pålægger de statslige institutioner – til forskellige myndigheder – at indberette indkøbspolitik og handlingsplan samt energiforbrug, ligesom de skal indberette om gennemførte energibesparende foranstaltninger,
- at de grønne regnskaber for 2000 varierede meget i form og indhold, hvad angik omfang og typen af miljøinformation,
- at de foreløbige erfaringer med anvendelse af grønne regnskaber i private virksomheder og energiledelsesordningen i staten er, at de som hovedregel har haft en positiv effekt for de omfattede virksomheder/institutioner af økonomisk, miljømæssig eller organisatorisk art,
- at hovedparten af de udvalgte institutioner i undersøgelsen kunne oplyse om en eller flere miljømæssige effekter ved at udarbejde grønne regnskaber, og at en del også kunne rapportere om økonomiske besparelser,
- at kun en mindre del af de grønne regnskaber indeholdt oplysninger om styringen af miljøindsatsen, og at det mere systematiske arbejde med miljøledelse således endnu befinder sig på et indledende stadie i mange statslige institutioner,
- at der er behov for en styrkelse af de grønne regnskaber og miljøledelse i staten,
- at det grønne regnskab bør tage udgangspunkt i fastlagte begreber, standarder og metoder, og
- at der samtidig er behov for en forenkling af indberetningerne om miljøoplysninger.

II. Indledning, formål, metode og afgrænsning

A. Indledning

19. Efterfølgende beretning afgives til statsrevisorerne i henhold til § 17, stk. 2, i rigsrevisorloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 3 af 7. januar 1997. Beretningen omfatter en tværgående undersøgelse af grønne regnskaber og miljøledelse.

20. Miljøpolitiske spørgsmål er i de senere år kommet til at stå højt på den politiske dagsorden både lokalt, nationalt og internationalt. Der er udbredt forståelse for, at mange aktiviteter har miljøbelastende konsekvenser i form af udledninger til jord, luft og vand, som skal søges reduceret.

Internationalt forsøges landenes udledninger af CO₂ begrænset, og med udgangspunkt i de internationale forpligtelser vedtog Folketinget i 1995 en række love, hvis formål var at medvirke til en reduktion af kul- og svovldioxidudledningen til luften. I forlængelse af lovgivningen er der udarbejdet handlingsplaner, der omfatter energiforbrug til opvarmning, lys mv. i boliger, energiforbrug i industri og andre erhverv samt energiforbrug til transport. Indførelsen af grønne afgifter på energiforbrug, som primært er indført med henblik på adfædsregulering, er et led i bestræbelserne på at reducere CO₂-udledningerne. Tilsvarende er fx bortskaffelse af affald belagt med en afgift samtidig med, at der er indført afgift på ledningsført vand og på spildevand. Alt sammen i et forsøg på at reducere udledningerne og mindske miljøbelastningerne.

21. Miljøbeskyttelsesloven (lovbekendtgørelse nr. 753 af 25. august 2001) tilsigter bl.a. at forebygge og bekæmpe forurening af luft, vand, jord og undergrund og at begrænse anvendelse og spild af råstoffer og andre ressourcer. I medfør af miljøbeskyttelsesloven er alle virksomheder i Danmark, der er særlig forurenende (listevirksomheder), inddelt efter de miljøproblemer, som den enkelte virksomhed kan give anledning til. Inddelingen tager udgangspunkt i, hvilken produktion der finder sted, og fx ikke efter om produktionen finder sted i offentligt eller privat regi.

Fra 1996 er der indført krav til ca. 1/5 af de særlig forurenende virksomheder om at udarbejde og offentliggøre grønne regnskaber. Det grønne regnskab skal indeholde tal for, hvad der kommer ind i virksomhedens produktion i form af råvarer, energi og vand samt arten og mængden af forurenende stoffer mv., der indgår i produktionsprocesserne, som virksomheden udsender til luft, vand og jord, eller som indgår i produkter og affald.

22. Grønne regnskaber har hidtil været mest udbredt i private virksomheder, men offentlige virksomheder, der er godkendelsespligtige i henhold til miljøbeskyttelseslovens

kap. 5, er også omfattet af loven. I staten er fx DONG og Statens Serum Institut omfattet af kravet om udarbejdelse af grønt regnskab.

Alle offentlige myndigheder skal dog ifølge miljøbeskyttelseslovens § 6 virke for lovens formål ved anlæg og drift af offentlige virksomheder samt ved indkøb og forbrug.

23. For statsinstitutioner, der ikke kategoriseres som særlig forurenende, er der ikke krav om, at de skal udarbejde grønne regnskaber.

24. Statsinstitutionerne afgiver oftest grønne regnskaber som en del af deres virksomhedsregnskaber. Ifølge Finansministeriets rapport "Miljøvurdering af finanslovsforslaget for 2002" fra august 2001 har 199 ud af 350 statslige institutioner over for Finansministeriet oplyst, at de i 2001 har taget miljøinitiativer. Siden 1997 har der generelt været en stigning i antallet af statsinstitutioner, der inddrager væsentlige miljøområder i deres drift. I Finansministeriets rapport nævnes, at institutionerne har indrapporteret om følgende miljøtiltag: Udarbejdelse af miljøhandlingsplan, initiativer i forhold til vand-, el- og varmekonsum samt affald og genbrug, formulering af grøn indkøbspolitik og udarbejdelse af grønne regnskaber.

I 2000 var der 70 statslige institutioner, svarende til 41 %, der afgav grønne regnskaber som en del af virksomhedsregnskaberne.

25. I beretningen inddrages endvidere begrebet miljøledelse, hvor Rigsrevisionen vil belyse, i hvilket omfang de grønne regnskaber indgår i en styringsmæssig sammenhæng. Formålet med miljøledelse er, at institutionen arbejder systematisk med institutionens miljøforhold og etablerer rutiner, så institutionen overholder eventuelle miljøkrav og minimerer ressourceforbruget og den forurening, som påføres omgivelserne. Miljøledelse er en form for selvregulering, idet institutionen opstiller relevante mål for institutionens miljøarbejde og kontrollerer, hvorvidt de opstillede mål nås. Miljøledelse er endelig en forebyggende og fremadrettet indsats, da kontrollen af opnåelsen af de fastsatte mål skal udgøre grundlaget for en statusredegørelse samt grundlaget for fastsættelse af fremtidige mål.

B. Formål

26. Rigsrevisionen har ikke hidtil revideret de frivilligt af-lagte statslige grønne regnskaber. Under hensyn til det antal institutioner, som nu aflægger grønt regnskab, de res-sourcer, der medgår hertil og til, at den statslige sektors aktiviteter også har miljømæssige konsekvenser samt mil-jøbeskyttelseslovens krav om, at offentlige myndigheder skal virke for lovens formål, har Rigsrevisionen valgt at tage emnet op.

I denne beretning sættes der således fokus på grønne regnskaber og miljøledelse. Det overordnede formål har været at gennemgå og vurdere form og indhold af grønne regnskaber i virksomhedsregnskaberne samt at undersøge, i hvilket omfang de grønne regnskaber indgår i en sty-ringsmæssig sammenhæng. På baggrund af undersøgelsen vil Rigsrevisionen endelig fremsætte nogle anbefalinger til den videre udvikling af grønne regnskaber i statslige insti-tutioner.

De nærmere formål med undersøgelsen har været

- at kortlægge regler og retningslinjer for udarbejdelsen af grønt regnskab,
- at gennemgå statslige institutioners grønne regnskaber og herunder bl.a. vurdere de grønne regnskabers anven-delighed samt de miljømæssige og økonomiske effekter,
- at vurdere, i hvilket omfang de grønne regnskaber ind-går i en styringsmæssig sammenhæng og
- at fremsætte anbefalinger til den videre udvikling af grønne regnskaber i statslige institutioner.

C. Metode

27. Undersøgelsen er baseret på en gennemgang af de grønne regnskaber, som er aflagt som en del af virksom-hedsregnskaberne for 1999 og 2000. Samtlige grønne regn-skaber er blevet gennemgået og vurderet med udgangspunkt i Økonomistyrelsens ”Vejledning i udarbejdelse af virksom-hedsregnskaber” fra 1998, hvori udarbejdelsen af grønt regnskab er beskrevet. Der er tillige skelet til bekendtgørel-se nr. 975 af 13. december 1995 om visse godkendelses-pligtige virksomheders pligt til udarbejdelse af grønt regn-skab. Bekendtgørelsen, der omfatter de særlig forurenende

virksomheder, indeholder en række bestemmelser om, hvilke oplysninger det grønne regnskab skal indeholde.

Rigsrevisionen har gennemgået de grønne regnskaber i staten for 1999 og 2000 for at afdække, i hvilket omfang de indeholder:

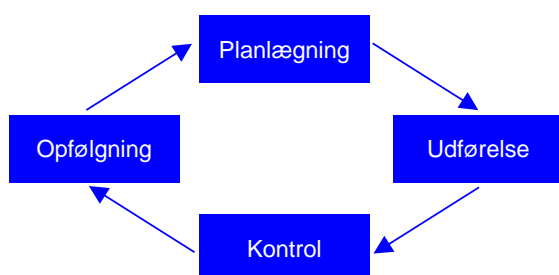
1. Oplysninger om miljøpræstationer (hårde data om forbrug af fx el, vand og varme).
2. Kommentering af og begrundelse for udvikling i miljøpræstationer (hårde data) samt selvkritisk vurdering af mål og resultater.
3. Oplysninger om miljøinitiativer fordelt på miljøparametrene el, vand, varme, affald, papir, IT-udstyr og kontormaskiner, kantineforhold, rengøring og grønne indkøb mv. (miljøoplysninger ud over hårde data).
4. Oplysninger om styringsmæssige aspekter, herunder miljømål, miljøpolitik, miljøhandlingsplan, miljøledelse, energiledelse og grøn indkøbspolitik mv. Desuden oplysninger om væsentlige ressource- og miljømæssige parametre (dvs. institutionens forbrug af ressourcer og den påførte forurening).

28. Rigsrevisionens gennemgang og vurdering er alene foretaget på baggrund af de (selvangivne) oplysninger, som fremgår af de *grønne regnskaber i virksomhedsregnskaberne*. Der tages således ikke højde for eventuelle initiativer, som ikke fremgår af de grønne regnskaber, ligesom der ikke er foretaget kontrol af de oplysninger, der findes i regnskaberne. Rigsrevisionens undersøgelse, af om grønne regnskaber for 1999 og 2000 er sammenlignelige, har taget udgangspunkt i en vurdering af, om form og indhold er ensartet, samt om der er angivet sammenlignelige nøgletal. Udgangspunktet for undersøgelsen har været, at det grønne regnskabs form og indhold skal være tilpasset den enkelte institution, men at angivne nøgletal bør kunne sammenlignes på tværs af de statslige institutioner.

29. På baggrund af gennemgangen af de grønne regnskaber for 2000 blev der ud af de 70 statsinstitutioner, som havde udarbejdet dette, udvalgt 40 statslige institutioner til en *spørgeskemaundersøgelse*.

Formålet med spørgeskemaundersøgelsen var at foretage en uddybende undersøgelse af den del af de grønne regnskaber, der indeholdt flest oplysninger, herunder få dokumenteret visse oplysninger i de grønne regnskaber fx miljøpolitikker og handlingsplaner. Rigsrevisionens spørgeskema bestod af 2 dele. Dels nogle generelle spørgsmål om grønne regnskaber og dels nogle spørgsmål om miljøledelse. Spørgsmålene om miljøledelse var formuleret med udgangspunkt i den generelle styringsmodel: planlægning, udførelse, kontrol og opfølgning. Ved udvælgelsen blev der lagt vægt på, at regnskaber fra de institutioner, der skulle omfattes af spørgeskemaundersøgelsen, indeholdt mere end blot nogle enkelte oplysninger om miljøpræstationer (hårde data) samt en kommentering af og en begrundelse af disse. De institutioner, der er blevet udvalgt til spørgeskemaundersøgelsen, har ud over oplysninger om miljøpræstationer samt kommentering af og begrundelse for udviklingen tillige oplysninger om miljøinitiativer, og nogle har oplysninger om styringsmæssige aspekter, fx om udarbejdet miljøpolitik. Spørgeskemaet er vedlagt som bilag 1.

30. Rigsrevisionen har som nævnt ved vurdering af de grønne regnskaber for 2000 taget udgangspunkt i en generel styringsmodel, der indeholder elementerne planlægning, udførelse, kontrol og opfølgning. Modellen er grafisk illustreret nedenfor.

31. Såfremt styringsmodellen anvendes, bidrager den til at sikre, at miljøarbejdet bliver en sammenhængende og systematisk proces, der resulterer i en løbende regulering eller forbedring af miljøindsatsen. Hvert enkelt element i styringsmodellen skal gennemføres og indgå i en kontinuerlig proces for at sikre en fortsat miljøforbedring.

32. På baggrund af gennemgangen af de grønne regnskaber for 1999 og 2000 og analysen af de besvarede spørgeskemaer blev der udvalgt 2 statsinstitutioner – Miljøstyrelsen og Farvandsvæsenet – til uddybende interviews om grønne regnskaber og miljøledelse. De 2 udvalgte institutioner er blandt de institutioner, der efter Rigsrevisionens vurdering er nået længst med udarbejdelsen af grønne regnskaber og med hensyn til implementeringen af miljøledelse, da de begge har implementeret et miljøledelsessystem.

33. Rigsrevisionen har desuden som opfølgning på spørgeskemaet gennemført supplerende interviews med en række institutioner med henblik på nærmere at få belyst miljømæssige og økonomiske besparelser, herunder oplysning om, hvilke miljøinitiativer der giver en hurtig økonomisk besparelse, hvilke besparelser der er opnået i 2000, og hvilke miljøinitiativer besparelserne knytter sig til.

34. Rigsrevisionen har slutteligt orienteret sig i andre ikke-statslige grønne regnskaber i forbindelse med undersøgelsen med henblik på at finde eksempler på gode grønne regnskaber til inspiration for det videre arbejde med de statslige grønne regnskaber, da udarbejdelsen af grønne regnskaber i staten er et relativt nyt område. Der er således i undersøgelsen anvendt eksempler fra amters, kommuners og private virksomheders erfaring med udarbejdelse af grønt regnskab.

35. Beretningen har i udkast været forelagt: Beskæftigelsesministeriet, Finansministeriet, Forsvarsministeriet, Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Kulturministeriet, Miljøministeriet, Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, Socialministeriet, Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, Trafikministeriet, Undervisningsministeriet og Økonomi- og Erhvervsministeriet.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Kulturministeriet, Socialministeriet og Undervisningsministeriet har ikke haft bemærkninger til beretningsudkastet. Bemærkningerne fra de øvrige ministerier er i videst muligt omfang indarbejdet i beretningen.

D. Afgrænsning

36. Undersøgelsen omfatter de grønne regnskaber, der afrapporteres i virksomhedsregnskaberne. Eventuelle grønne

regnskaber, der udarbejdes som selvstændige publikationer, og som ikke indgår i virksomhedsregnskaberne, er derfor ikke omfattet af undersøgelsen. Trafikministeriet har efterfølgende givet udtryk for, at denne afgrænsning ikke altid giver et nøjagtigt billede af miljøledelse og implementering af miljømæssige styringsredskaber i de undersøgte institutioner. Vejdirektoratet har over for Trafikministeriet påpeget, at direktoratet ud over miljøoplysningerne i virksomhedsregnskabet udsender en beretning, som indeholder en mere fyldig beskrivelse, end den i virksomhedsregnskabet opgiver, af de tiltag på miljøområdet, der tages initiativ til i Vejdirektoratet. Problematikken er nærmere beskrevet i pkt. 107.

Undersøgelsen omfatter de regnskaber i virksomhedsregnskaberne, der går under betegnelsen ”grønt regnskab”. Ikke alle institutioner benytter denne betegnelse, men betegnelser som fx miljødatablad, miljøprofil, miljøstatus, energi/vand regnskab og grønne tal. Disse afsnit (regnskaber) er også omfattet af undersøgelsen, da de indeholder oplysninger, som i vidt omfang svarer til oplysningerne i de grønne regnskaber, dvs. typisk indeholder forbrugsopgørelser og eventuelt en tekst, hvor forbrugsudviklingen og institutionens miljøinitiativer beskrives.

I undersøgelsen rettes opmærksomheden fortrinsvis mod institutionernes ressourceforbrug på den ene side og den forurening, der påføres omgivelserne på den anden side. Miljøpåvirkninger i form af støj, lugt og arbejdsmiljø inddrages således ikke i undersøgelsen.

III. Retningslinjer vedrørende grønne regnskaber mv.

37. Formålet med dette kapitel er at give en kortfattet introduktion til de gældende regler for udarbejdelse af grønne regnskaber og oplyse om andre ordninger vedrørende afrapportering af miljømæssige oplysninger. Herudover redegøres for de foreløbige erfaringer med anvendelsen af grønne regnskaber for private virksomheder og erfaringer fra energiledelsesordningen.

38. I medfør af miljøbeskyttelsesloven er alle virksomheder i Danmark, der er særlig forurenende, inddelt efter de

miljøproblemer, som den enkelte virksomhed kan give anledning til. Inddelingen tager udgangspunkt i, hvilken produktion der finder sted, og fx ikke efter om produktionen finder sted i offentligt eller privat regi.

Fra 1996 er der indført krav til ca. 1/5 af de særlig forurenende virksomheder om at udarbejde og offentliggøre grønne regnskaber. Det grønne regnskab skal indeholde tal for, hvad der kommer ind i virksomhedens produktion i form af råvarer, energi og vand samt arten og mængden af forurenende stoffer mv., der indgår i produktionsprocesserne, som virksomheden udsender til luft, vand og jord, eller som indgår i produkter og affald.

Kravet om udarbejdelse af grønne regnskaber er indeholdt i miljøbeskyttelseslovens kap. 5, der omfatter de særlig forurenende virksomheder. Reglerne for udarbejdelse af grønne regnskaber er udmøntet i bekendtgørelse nr. 975 af 13. december 1995 om visse godkendelsespligtige virksomheders pligt til udarbejdelse af grønt regnskab. Særlig forurenende offentlige institutioner er også omfattet af lovens kap. 5.

Herudover er der ikke krav om, at statslige institutioner skal udarbejde grønne regnskaber, og det fremgår af aktstykke nr. 92 af 20. november 1996 om udarbejdelse af virksomhedsregnskaber, at det er frivilligt for statslige institutioner, der ikke er omfattet af miljøbeskyttelseslovens kap. 5, at udarbejde grønt regnskab. Der er endnu ikke udviklet formkrav til indholdet af frivillige grønne regnskaber.

39. Generelt for alle offentlige myndigheder gælder dog, at de, i henhold til miljøbeskyttelseslovens § 6, skal virke for lovens formål ved anlæg og drift af offentlige virksomheder samt ved indkøb og forbrug. Lovens formål er angivet i § 1, og det fremgår heraf, at loven bl.a. tilsigter at forebygge og bekæmpe forurening af luft, vand, jord og undergrund samt at begrænse anvendelse og spild af råstoffer og andre ressourcer.

40. Ved siden af miljøbeskyttelsesloven er såvel offentlige som private virksomheder underlagt en række love, bekendtgørelser mv. i relation til grønne regnskaber og miljøoplysninger. Rigsrevisionen har nedenfor udarbejdet en oversigt over de gældende regler på området.

Oversigt over bestemmelser i relation til grønne regnskaber og miljøoplysninger	
Økonomistyrelsens vejledning i udarbejdelse af virksomhedsregnskaber fra 1998	Kortfattet beskrivelse af væsentligste ressource- og miljøparametre, der kendetegner institutionen. Miljøpolitik: Hvilke mål opstiller institutionen på miljøområdet og hvorfor? Miljøpræstation: Der redegøres for institutionens væsentligste forbrug af energi, vand og råvarer.
Cirkulære nr. 26 af 7. februar 1995 om miljø- og energihensyn ved statslige indkøb	Institutionerne skal ifølge cirkulæret foretage miljøbevidste indkøb ved at inddrage miljøforhold ved indkøb af produkter og tjenesteydelser på lige fod med andre hensyn som pris og kvalitet.
Cirkulære nr. 179 af 6. oktober 1992 om energieffektivisering i statens institutioner (EIS)	Statslige institutioner skal gennemføre energistyring og opfølgning på energibesparelser samt indberette overordnede energiforbrugstal. En gang årligt afgives der en statusrapport "Der er stadig styr på energien".
Lov nr. 450 af 31. maj 2000 om fremme af besparelser i energiforbruget (EIS)	Miljøministeren kan fastsætte regler om, at institutionerne skal indsende grønne energiregnskaber til ministeren.
Lov nr. 485 af 12. juni 1996 om fremme af energi- og vandbesparelser i bygninger (ELO)	Indførelse af en energiledelsesordning for bygninger over 1.500 m ² , som medfører krav om energimærkning og udarbejdelse eller ajourføring af en energiplan udført af en godkendt energikonsulent.
Miljøbeskyttelsesloven (Lbk. nr. 753 af 25. august 2001)	Beskrivelse af overordnede bestemmelser for indhold i de grønne regnskaber afgivet af virksomheder omfattet af miljøbeskyttelseslovens kap. 5. Tilsynsmyndigheden skal på baggrund af det grønne regnskab, afgivet af virksomheder omfattet af miljøbeskyttelseslovens kap. 5, afgive en udtalelse, som sendes til virksomheden og efterfølgende til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Loven pålægger i § 6 offentlige myndigheder at virke for miljøbeskyttelseslovens formål ved anlæg og drift af offentlige virksomheder samt ved indkøb og forbrug.
Bkg. nr. 975 af 13. december 1995 om visse godkendelsespligtige virksomheders pligt til udarbejdelse af grønt regnskab	Beskrivelse af bestemmelser for anmeldelse af en virksomhed til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen samt regler for indhold i det grønne regnskab afgivet af virksomheder omfattet af miljøbeskyttelseslovens kap. 5.
Lov nr. 448 af 7. juni 2001 (Årsregnskabsloven)	Supplerende beretninger om miljøforhold skal give et retvisende billede inden for rammerne af almindeligt anerkendte retningslinjer for sådanne beretninger, og metoder og målegrundlag skal fremgå af beretningerne.

A. Retningslinjer for statslige institutioners udarbejdelse og indberetning af miljøoplysninger

a. Økonomistyrelsens vejledning om udarbejdelse af virksomhedsregnskaber

41. Økonomistyrelsens "Vejledning i udarbejdelse af virksomhedsregnskaber" fra 1998 indeholder et kapitel om udarbejdelse af grønne regnskaber. Ifølge vejledningen kan institutionens miljøbelastning beskrives ved at vise udviklingen i centrale parametre. Ifølge vejledningen kan det grønne regnskab opbygges i følgende 3 hovedafsnit:

1. Kortfattet beskrivelse af de væsentligste ressource- og miljømæssige parametre, der kendetegner institutionen.

2. Miljøpolitik: Hvilke mål har institutionen opstillet på miljøområdet og hvorfor?
3. Miljøpræstation: Der redegøres for institutionens væsentligste forbrug af energi, vand og råvarer.

I vejledningen påpeges det, at værdien af oplysningerne kan forøges væsentligt ved, at der ud over oplysninger i absolutte tal tillige angives indeks, forbrug pr. medarbejder eller andre former for nøgletal, der muliggør sammenligning over tid eller med andre institutioner. Virksomhedsregnskaberne og dermed det grønne regnskab underskrives af ledelsen og påtegnes af departementet, hvorved det angives, at virksomhedsregnskabet er dækkende og dokumenteret.

42. Ud over Økonomistyrelsens "Vejledning i udarbejdelse af virksomhedsregnskaber" findes der ikke regler eller retningslinjer, der direkte vedrører statslige institutioners udarbejdelse af grønne regnskaber. Imidlertid er der regler, som vedrører emner, der ofte afrapporteres om i de grønne regnskaber.

b. Miljø- og energihensyn ved statslige indkøb

43. Det daværende Miljø- og Energiministerium udarbejdede cirkulære nr. 26 af 7. februar 1995 om miljø- og energihensyn ved statslige indkøb. Formålet med cirkulæret er at nedbringe miljøbelastningen i relation til statens forbrug og at bidrage til udvikling og afsætning af mindre miljøbelastende produkter gennem en bevidst inddragelse af miljøforhold ved indkøb. Ved miljøbelastning forstås ifølge cirkulæret dels ressourceforbrug, dels "påvirkning af luft, jord og vand som følge af råvare- og energiforbrug, produktionsprocesser, drift, anvendelse af farlige stoffer, håndtering af affald m.m.". Ifølge cirkulæret skal alle statslige institutioner inddrage miljøforhold ved indkøb af produkter og tjenesteydelser på lige fod med andre hensyn som fx pris og kvalitet. Endvidere skal der fx ved køb af energiforbrugende apparater og udstyr foretages en energiøkonomisk vurdering, der inddrager investeringsomkostninger samt omkostninger til drift af apparatet. Det fremgår videre, at den enkelte institution skal udarbejde en energi-bevidst indkøbspolitik, en handlingsplan for gennemførelse

af politikken samt løbende dokumentere opnåede resultater. Endvidere skal institutionen udpege medarbejdere, der er ansvarlige for gennemførelsen af handlingsplanen for energibevidst indkøbspolitik. Institutionens energibevidste indkøbspolitik samt handlingsplan skal fremsendes til Miljøstyrelsen.

c. Energieffektivisering i statens institutioner

44. I 1992 fremsendte det daværende Energiministerium cirkulære nr. 179 af 6. oktober om energieffektivisering i statens institutioner til samtlige statslige institutioner. Formålet med cirkulæret var at begrænse statens energiforbrug (el og varme, men ikke energiforbrug til transport) samt sikre en energieffektiv drift og stand i de bygninger, staten ejer eller lejer. Ifølge cirkulæret skal de statslige institutioner bl.a. gennemføre energistyring og opfølgning med energibesparelser samt indberette overordnede energiforbrugstal. Energistyring omfatter følgende elementer:

- Kortlægning og fordeling af det samlede energiforbrug.
- Budgetlægning for det kommende års energiforbrug.
- Løbende registrering af energiforbruget.
- Vurdering af energiforbruget i relation til det budgettede.
- Opstilling af energiplan med mål, der begrænser energiforbruget, herunder prioritering af energibesparelserprojekter med redegørelse for investeringsbehov.
- Gennemførelse af prioriterede energibesparelser.

Ifølge cirkulæret skal alle statsinstitutioner, der udgør en budget- og bevillingsmæssig enhed, indberette oplysninger om institutionens samlede energiforbrug og gennemførte energibesparelser for hvert finansår. Efter cirkulæret skal alle statslige institutioner have indført energistyring senest 1. januar 1993.

På baggrund af det nævnte cirkulære blev der i 1992 igangsat en ordning, der indebærer, at alle statsinstitutioner en gang årligt til Energistyrelsen skal indrapportere institutionens samlede energiforbrug samt om gennemførte energibesparende foranstaltninger i det foregående finansår. Op-

rindelig drejede det sig om indberetning af el- og varmeforbrug, men fra 1996 blev vandforbruget også omfattet. Ordningen er betegnet EIS (Energistyring I Staten). Én gang årligt afgiver Energistyrelsen statusrapporten ”Der er stadig styr på energien”, der indeholder de samlede resultater vedrørende statslige institutioners indrapporterede energiforbrug. Af rapporten fra september 2001 fremgår det, at det indberettede varmeforbrug i statens bygninger, målt i kWh pr. m², er faldet med i alt 10 % fra 1996 til 2000, og at elforbruget, ligeledes målt i kWh pr. m², er faldet med knap 8 % i samme periode. Vandforbruget, målt i forhold til m², er faldet med 8 % siden 1998. I 1996 og 1997 blev der kun foretaget få indberetninger om vandforbruget. Det fremgår desuden af rapporten, at de indberettede investeringer i energibesparende foranstaltninger i 2000 udgjorde ca. 70 mio. kr., mens de i 1999 udgjorde ca. 40 mio. kr. Der skal dog tages højde for, at flere institutioner er omfattet af indberetningerne i 2000 end i 1999.

d. Fremme af energi- og vandbesparelser i bygninger over 1.500 m²

45. I 1996 blev lov nr. 485 af 12. juni om fremme af energi- og vandbesparelser i bygninger vedtaget. Med loven indførtes for alle bygninger over 1.500 m² en energiledelsesordning (ELO-ordningen), der medførte krav om energimærkning og udarbejdelse eller ajourføring af en energiplan udført af en godkendt energikonsulent. ELO omfatter ikke ejendomme, der anvendes til industri, håndværk, landbrug, gartneri, bygninger med begrænset brugstid mv.

Energimærket viser ejendommens forbrug og miljøbelastning i forhold til andre ejendomme i samme kategori. Energiplanen omfatter en redegørelse for ejendommens forbrug af varme, vand og el i de sidste 3 år samt en oversigt over forslag til energi- og vandbesparelser i ejendommen. Energikonsulentens opgave er at skabe forudsætning for gennemførelse af energiledelse ved en systematisk gennemgang af en bygning med henblik på at kortlægge energi- og vandforbruget. For at sikre, at der, ud over de forpligtelser, der følger af lovens øvrige bestemmelser, gennemføres nødvendige energieffektiviseringsinitiativer i offentlige bygninger, herunder at der gennemføres grønne energiregnskaber, kan miljø- og energiministeren fastsætte nærmere regler herom.

Ifølge ELO-sekretariatet kan god energiledelse være,

- at der følges op på forslagene i energiplanen,
- at der foretages energirigtige indkøb,
- at der følges op på vedligeholdelsesplaner,
- at brugere og lejere i ejendommen påvirkes til energirigtig adfærd, og
- at der udarbejdes grønne regnskaber.

Indsatsen vil ifølge ELO-sekretariatet føre til økonomiske besparelser i relation til varme, el og vand, længere levetid og bedre driftstilstand af installationer og bygninger, mere tilfredse brugere og lejere samt en mindre belastning af miljøet. Ca. halvdelen af de 27.000 ejendomme, som Energistyrelsen vurderer er omfattet af loven, er på nuværende tidspunkt tilsluttet ordningen.

e. Lov om fremme af besparelser i energiforbruget

46. Af anden lovgivning er der lov nr. 450 af 31. maj 2000 om fremme af besparelser i energiforbruget. Loven gælder bl.a. for den offentlige forvaltning. Ifølge loven kan miljø- og energiministeren forhandle med statslige institutioner om energibesparelsesaktiviteter og fastsættelse af målsætninger for gennemførelsen af energibesparelser i bygninger, anlæg, udstyr o.l., som institutionerne ejer eller lejer. Miljø- og energiministeren kan endvidere fastsætte regler om, at institutioner omfattet af loven skal

- udarbejde grønne energiregnskaber indeholdende en kortlægning af energiforbruget, dokumentation for gennemførte energibesparelser og handlingsplan for energibesparelser,
- udarbejde kalkulationer og planer for gennemførelse af energibesparelser,
- fremme energibesparelser i forbindelse med indkøb, projektering og vedligeholdelse, og
- gennemføre energibesparelsesaktiviteter, når de udgifter, som er forbundet med aktiviteten, forventes at blive modsvaret af driftsbesparelser inden for kortere tid.

Miljø- og energiministeren kan fastsætte regler om, at de nævnte institutioner mv. skal indsende grønne energiregnskaber til ministeren. Ministeren har dog ikke udnyttet denne bemyndigelse.

47. Samlet kan det således konstateres, at der kun er få retningslinjer, der direkte vedrører statslige institutioners udarbejdelse af grønne regnskaber. Imidlertid er statslige institutioner reguleret af regler i forbindelse med indkøb, energiforbrug og energieffektivisering samt energiledelse. Reglerne kræver, at de statslige institutioner indberetter oplysninger om forbrug af el, vand og varme samt om gennemførte energibesparende foranstaltninger til henholdsvis Miljøstyrelsen og Energistyrelsen.

B. Retningslinjer for særlig forurenende virksomheders udarbejdelse af grønne regnskaber

48. Virksomheder omfattet af miljøbeskyttelseslovens kap. 5 skal ifølge bekendtgørelse nr. 975 af 13. december 1995 om visse godkendelsespligtige virksomheders pligt til udarbejdelse af grønt regnskab årligt udarbejde grønne regnskaber. Loven og bekendtgørelsen sætter rammerne for disponering og indhold af det grønne regnskab, mens virksomhederne nærmere afgør udformningen af det grønne regnskab, herunder valg af emner og beskrivelse. 1.050 listevirksomheder var som følge af miljøbeskyttelsesloven forpligtet til at afgive grønt regnskab i 2000, og derudover afgav 150 listevirksomheder frivilligt grønt regnskab i 2000.

49. Det fremgår af bekendtgørelsen, at det grønne regnskab bl.a. skal indeholde kortfattede, kvalitative oplysninger om de væsentligste ressource- og miljømæssige parametre, der kendetegner virksomhedens hovedaktivitet og eventuelle væsentlige biaktiviteter. Disse oplysninger skal efterfølges af ledelsens redegørelse, som skal opstilles i en overskuelig form beregnet på information af en ikke fagligt kyndig læser. Redegørelsen skal oplyse, hvorfor virksomheden anser de valgte oplysninger som væsentlige for forståelsen af de emner, der efter bekendtgørelsen skal indeholdes i det grønne regnskab. Ledelsens redegørelse skal endvidere indeholde en begrundelse for eventuelle afvigelser i forhold til tidligere år. Det grønne regnskab skal efter

bekendtgørelsen tillige indeholde en redegørelse for virksomhedens væsentlige forbrug af energi, vand og råvarer.

Herudover skal der redegøres for de væsentligste arter og mængder af forurenende stoffer. Det er efter miljøbeskyttelseslovens § 2 forudsat, at disse indgår i virksomhedens produktionsprocesser, udledes til luft, vand eller jord, indgår i virksomhedens produkter eller indgår i virksomhedens affald.

50. Virksomheder, der er pligtige til at afgive et grønt regnskab, skal afgive dette til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen senest 6 måneder efter afslutningen af det anmeldte grønne regnskabsår. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen fremsender de modtagne grønne regnskaber til de relevante tilsynsmyndigheder (kommuner eller amtskommuner) med henblik på at få eventuelle bemærkninger til regnskaberne.

Ifølge § 14, stk. 1, i den nye årsregnskabslov nr. 448 af 7. juni 2001, der trådte i kraft den 1. januar 2002, skal supplerende beretninger om miljøforhold give et retvisende billede inden for rammerne af almindeligt anerkendte retningslinjer for sådanne beretninger, og ifølge § 14, stk. 2, skal metoder og målegrundlag fremgå af beretningerne.

C. Erfaringer med grønne regnskaber i private virksomheder og erfaringer fra energiledelsesordningen

51. I 1999 gennemførte Miljøstyrelsen en evaluering af grønne regnskaber, der omfattede ca. 500 private virksomheder. Formålet med evalueringen var bl.a. at belyse, hvorvidt de grønne regnskaber lever op til lovgivningens krav, om regnskaberne er blevet brugt af målgruppen, kendskabet til regnskaberne, om virksomhederne har haft gavn af de grønne regnskaber, herunder om regnskaberne har bidraget til at reducere miljø- og ressourcebelastningerne og endelig de administrative og økonomiske aspekter af lovgivningen.

52. Evalueringen viste, at de virksomheder, der har udarbejdet grønne regnskaber, som hovedregel også har opnået positive forbedringer af organisatorisk, miljømæssig eller økonomisk art. 40 % af virksomhederne har opnået miljøforbedringer primært inden for energi, vandforbrug, råvarer og hjælpestoffer.

Evalueringen viste om miljøledelse, at kvaliteten af grønne regnskaber afgivet af virksomheder, der har miljøledelse, er bedre end grønne regnskaber fra virksomheder, der ikke har miljøledelse. Ifølge evalueringen har de virksomheder, der ikke arbejder systematisk med miljøforhold, endvidere svært ved at formulere deres miljøredegørelse. Evalueringen viste desuden, at 52 % af de undersøgte virksomheder nævner, at der er udarbejdet en miljøpolitik, men ikke, at der er udarbejdet mål. 20 % af de undersøgte virksomheder arbejder systematisk med miljøledelse, hvoraf 28 % er blevet miljøcertificerede. Desuden viste evalueringen, at det grønne regnskab giver et bedre overblik over miljøbelastningen, giver mindre affald og sparede ressourcer. I relation til økonomiske besparelser fremgår det af evalueringen, at ca. halvdelen af de undersøgte virksomheder mener, at de har opnået besparelser i forbindelse med de grønne regnskaber, mens den anden halvdel finder, at de ikke har opnået nogen økonomisk gevinst. Evalueringen viste endelig, at indførelse af miljøledelse har betydelig større effekt med henblik på at opnå miljøforbedringer end selve kravet om aflæggelse af det grønne regnskab.

53. Energistyrelsen besluttede i 2000 at gennemføre en evaluering af ELO-ordningen. Evalueringen blev gennemført af et privat ingeniørfirma og viste, at ordningen kan medføre gode resultater. I **tabel 1** er gengivet udvalgte resultater fra undersøgelsen:

Tabel 1. Andel af ejendomme, der har opnået besparelser (målt som reduktioner af forbruget)

	Tilmeldte ejendomme	Ikke-tilmeldte ejendomme
	----- % -----	
Varmebesparelser	47	22
Elbesparelser	43	14
Vandbesparelser	47	27
Ingen besparelser	29	56
Ved ikke	0	2

Note: Interviewundersøgelse baseret på 150 tilmeldte og 150 ikke-tilmeldte ejendomme.

Tabel 1 viser, at ejendomme tilmeldt ELO-ordningen i større omfang end ejendomme, der ikke er tilmeldt ordningen, har opnået besparelser i relation til varme, el og vand. End-

videre viser tabellen, at kun 29 % af de tilmeldte ejendomme ikke har opnået besparelser, mens over halvdelen af de ikke-tilmeldte ejendomme ingen besparelser har opnået.

Forsvarsministeriet har efterfølgende påpeget, at evalueringsrapporten fra Energistyrelsen viser et mere nuanceret billede af ordningen, idet rapporten ud over antallet af gennemførte besparelsesforslag også inddrager investeringerne og de opnåede besparelser. Rapporten konkluderer således, at resultaterne ikke tillader entydige konklusioner vedrørende, i hvilket omfang det højere aktivitetsniveau medfører, at der under ordningen gennemføres flere besparelser, end der gennemføres hos ejendomme, som ikke er tilmeldt ordningen.

Rigsrevisionens bemærkninger

Rigsrevisionen kan konstatere, at der kun findes krav om aflæggelse af grønt regnskab for særlig forurenende virksomheder, og at det derfor er frivilligt for langt de fleste statsinstitutioner, om de vil aflægge grønt regnskab.

Der findes imidlertid en række love og cirkulærer vedrørende indkøb, energistyring og energiledelse, der pålægger de statslige institutioner at indberette indkøbspolitik og handlingsplan samt energiforbrug og om gennemførte energibesparende foranstaltninger til henholdsvis Miljøstyrelsen og Energistyrelsen.

Hertil kommer, at miljøbeskyttelsesloven generelt pålægger offentlige myndigheder at virke for at reducere miljø- og energibelastninger.

Rigsrevisionen kan endvidere konstatere, at ministeren ikke har udnyttet bemyndigelsen i loven om fremme af besparelser i energiforbruget til at kræve, at institutionerne skal indsende grønne energiregnskaber.

Rigsrevisionen kan endelig konstatere, at de foreløbige erfaringer med anvendelse af grønne regnskaber i private virksomheder og til dels energiledelsesordningen i staten er, at de som hovedregel har haft en positiv effekt for de omfattede virksomheder/institutioner af økonomisk, miljømæssig eller organisatorisk art.

IV. Analyse af statslige grønne regnskaber

54. I dette kapitel er det formålet at redegøre for tendenser i de grønne regnskaber på baggrund af gennemgangen af de grønne regnskaber for 2000 og på baggrund af Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse. Desuden vil der blive rede-

gjort for økonomiske og miljømæssige effekter af det grønne regnskab. Det vil blive undersøgt, i hvilket omfang Økonomistyrelsens vejledning, cirkulæret vedrørende ELO-ordningen, cirkulæret om grønne indkøb samt cirkulæret om energistyring i staten (EIS) efterleves ved afrapportering i de grønne regnskaber. Rigsrevisionen er opmærksom på, at institutionerne godt kan efterleve ELO-ordningen og EIS, uden at dette behøver at fremgå af det grønne regnskab.

Rigsrevisionen vil endelig fremsætte anbefalinger til, hvordan anvendeligheden af de grønne regnskaber kan øges fremover bl.a. ved ensartede forbrugsnøgletal i de grønne regnskaber og derved give mulighed for sammenligning på tværs af institutionerne.

A. Omfang af og baggrund for udarbejdelse af grønne regnskaber

55. Rigsrevisionen har foretaget en gennemgang af, hvor mange grønne regnskaber der er blevet udarbejdet som en del af virksomhedsregnskaberne for finansårene 1997-2000. Resultatet fremgår af **tabel 2**.

Tabel 2. Antal grønne regnskaber i virksomhedsregnskaberne for finansårene 1997-2000

	1997	1998	1999	2000
Virksomhedsregnskaber, antal	135	162	172	170
Grønne regnskaber, antal	26	58	80	70
Grønne regnskaber, %	19	36	47	41

Det fremgår af tabellen, at der er sket en stigning i antallet af statslige institutioner, som aflægger grønt regnskab som en del af virksomhedsregnskabet frem til 1999, hvorefter antallet igen er faldet. Tabellen viser, at 70 ud af 170 virksomhedsregnskaber for finansåret 2000 indeholdt et grønt regnskab. Det svarer til, at 41 % af de institutioner, der afgav virksomhedsregnskab for 2000, havde udarbejdet et grønt regnskab.

Af de 80 institutioner, der udarbejdede grønt regnskab i 1999, har 17 ikke udarbejdet et grønt regnskab for 2000. For 5 institutioners vedkommende fandtes der naturlige forklaringer herpå, fx at institutionen ikke havde afgivet et virksomhedsregnskab i 2000 eller, at institutionen var blevet lagt sammen med en anden. Hovedparten af de resterende

de 12 institutioner angav ressourcemangel, arbejdspress o.l. som årsag til, at der ikke blev udarbejdet et grønt regnskab for 2000. Der er således – naturligt nok – en tendens til at fokusere på en institutions driftsmæssige kerneområde i tilfælde af øget arbejdspress, organisatoriske ændringer mv., hvilket medfører, at udarbejdelsen af et frivilligt grønt regnskab i disse situationer nedprioriteres.

56. Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse, der blev foretaget blandt de 40 institutioner, der havde afgivet de mest fyldige og informative grønne regnskaber, har vist, at ca. 90 % af disse institutioner tidligere har udarbejdet grønt regnskab, og kun 15 % af institutionerne anvendte ekstern ekspertbistand ved udarbejdelse af regnskaberne. Spørgeskemaundersøgelsen viste også, at det for halvdelen af institutionerne var et krav fra departementet, at der blev udarbejdet grønt regnskab, og at der kun på Forsvarsministeriets og Miljøministeriets områder finder en formaliseret erfaringsudveksling sted mellem ministeriets institutioner om miljøarbejdet.

Endvidere blev institutionerne i spørgeskemaundersøgelsen bl.a. bedt om at angive, hvad formålet med udarbejdelsen af det grønne regnskab var. Institutionerne kunne prioritere mellem flere opstillede svarmuligheder. Institutionernes besvarelser fremgår af **tabel 3**.

Tabel 3. Formål med de grønne regnskaber i 2000 (N=40)

	Markeringer	Heraf 1. prioritet	
	Antal	Antal	%
Styrke miljøarbejdet i institutionen.....	31	14	38
Information til offentligheden	25	9	24
Information til Folketinget	16	5	14
Information til departementet.....	31	4	11
Information til institutionsledelsen.....	21	2	5
Information til medarbejderne.....	26	1	3
Økonomisk incitament i form af besparelser.....	18	1	3
Andet	4	1	3
I alt.....	172	37 ¹⁾	101
¹⁾ 3 institutioner har ikke prioriteret besvarelserne.			

Det fremgår af tabellen, at de hyppigst angivne formål med at udarbejde et grønt regnskab var et ønske om at

styrke miljøarbejdet i institutionen samt at informere departementet, medarbejderne, institutionsledelsen og offentligheden. Samtidig viste undersøgelsen også, at institutionerne primært fandt det væsentligt at styrke miljøarbejdet i institutionen og at informere offentligheden. Selv om mange institutioner i spørgeskemaet således har angivet, at formålet med at udarbejde det grønne regnskab har været at informere departement, institutionsledelse og medarbejdere, er det ikke disse formål, der er de vigtigste.

Rigsrevisionens bemærkninger

Undersøgelsen har vist, at i perioden 1997-1999 udarbejdede et stadigt større antal institutioner grønne regnskaber. I 2000 var der dog et vist fald i antallet af udarbejdede grønne regnskaber. Undersøgelsen viste, at faldet især kan tilskrives en nedprioritering af området som følge af ressourcemangel.

Undersøgelsen viste desuden, at mange institutioner afgav grønne regnskaber med henblik på at styrke miljøarbejdet i institutionen samt for at informere departement, medarbejdere og offentlighed. Det fremgik dog også, at institutionerne især lagde vægt på institutionens miljøarbejde og information til offentligheden.

B. Oplysningerne i de statslige grønne regnskaber for finansåret 2000

57. I henhold til Økonomistyrelsens vejledning fra 1998 kan et grønt regnskab indeholde en beskrivelse af institutionens væsentligste ressource- og miljømæssige parametre, en beskrivelse af institutionens miljøpolitik, herunder en opstilling af mål, og en beskrivelse af institutionens miljøpræstationer, dvs. institutionens forbrug af el, vand og varme mv. Institutionerne skal imidlertid parallelt med det grønne regnskab allerede afgive en række af disse oplysninger i andet regi. Som nævnt i kap. III er alle statsinstitutioner således forpligtet af EIS-ordningen og hovedparten af institutionerne af ELO-ordningen. Som følge af de 2 ordninger burde alle statslige institutioner derfor opgøre deres forbrug af el, varme og vand og have iværksat initiativer til at nedsætte forbruget af disse. Endelig er institutionerne som nævnt forpligtet af cirkulæret om grønne indkøb.

Rigsrevisionen har foretaget en gennemgang af de afgivne grønne regnskaber for 2000 med henblik på at kort-

lægge, hvilke oplysninger institutionerne medtager i de grønne regnskaber, samt i hvilket omfang institutionerne bringer de oplysninger, de allerede skal afgive i andet regi. Endvidere har Rigsrevisionen illustreret variationen i de afgivne grønne regnskaber ved at opdele regnskaberne i 5 grupper.

58. Resultaterne af Rigsrevisionens gennemgang af indholdet i de grønne regnskaber i 2000 er vist i de følgende 3 tabeller. I **tabel 4** er vist antallet af institutioner, som har afrapporteret hårde data samt kommenteret og begrundet udviklingen i data.

Tabel 4. Oplysninger om miljøpræstationer samt kommentering og begrundelse i de 70 grønne regnskaber for 2000

	Regnskaber for 2000	
	Antal	%
Oplysninger om miljøpræstationer (hårde data):		
El	66	94
Vand	64	91
Varme	62	89
Papir	24	34
Affald	24	34
Kommentering og begrundelse i regnskabet:		
Kommentering af miljøpræstationer (hårde data)	56	80
Begrundelse for udvikling i miljøpræstationer (hårde data)	52	74
Selvkritisk vurdering af mål/resultater	11	16

Det fremgår af tabel 4, at næsten alle regnskaber indeholder oplysninger om forbruget af el, vand og varme, mens kun ca. 1/3 af regnskaberne indeholder oplysninger om forbruget af papir og mængden af affald. Det fremgår videre, at ca. 3/4 af regnskaberne tillige indeholder kommentering af miljøpræstationerne og begrundelse for udviklingen heri, men at kun 16 % forholder sig selvkritisk til resultaterne.

59. Rigsrevisionen har ved gennemgangen af regnskaberne kortlagt, i hvilket omfang og på hvilke områder institutionerne har oplyst om miljøinitiativer. I **tabel 5** er vist en oversigt over de områder, hvor der hyppigst er oplyst om miljøinitiativer i de grønne regnskaber for 2000.

Tabel 5. Oplysninger om miljøinitiativer i de 70 grønne regnskaber for 2000

	Regnskaber for 2000	
	Antal	%
El.....	32	46
Affald.....	28	40
Grønne indkøb	19	27
Vand.....	18	26
Papir.....	18	26
Varme.....	18	26
Energimærke.....	10	14

Tabel 5 viser, at de hyppigst oplyste miljøinitiativer i de grønne regnskaber i 2000 er initiativer vedrørende el, affald, grønne indkøb, vand, papir og varme. Der er således oplyst om initiativer vedrørende el og affald i knap halvdelen af regnskaberne. Initiativerne vedrørende el er typisk anvendelse af energisparepærer, lyssensorer samt elbesparende edb-udstyr. I relation til affald vedrører initiativerne bl.a. bedre sortering og vejning af affald. I ca. hvert fjerde regnskab er det oplyst, at institutionerne har iværksat initiativer vedrørende grønne indkøb, vand, papir og varme.

Rigsrevisionens gennemgang har vist, at næsten alle institutioner oplyser om forbruget af el, vand og varme i deres grønne regnskaber. Det kan imidlertid samtidig konstateres, at kun ca. halvdelen af regnskaberne indeholder oplysninger om miljøinitiativer uagtet, at de samme oplysninger skal afgives til Energistyrelsen.

I relation til grønne indkøb fremgår det af de grønne regnskaber, at det tilstræbes at anvende Statens og Kommunernes Indkøbsservice A/S, så gældende lovgivning overholdes, og krav om miljøhensyn ved indkøb tilgodeses. Statens og Kommunernes Indkøbsservice A/S er endvidere styrende for valg af leverandører, og i nogle tilfælde søges der endvidere indhentet oplysninger om leverandørernes miljøpolitik. Grønne indkøb omfatter ifølge de grønne regnskaber for 2000 bl.a. miljørigtige rengøringsartikler og papir, som er miljømærket. Kun 27 % af de grønne regnskaber indeholder oplysninger om, at institutionen har miljøinitiativer vedrørende grønne indkøb.

Af de grønne regnskaber for 2000 fremgår det, at miljøinitiativer i relation til vand primært vedrører indførelse af vandbesparende toiletter og opsætning af vandmålere. Mil-

jøinitiativer vedrørende varmekonsumet omfatter ifølge de grønne regnskaber for 2000 bl.a. isolering af indvendige varmerør, udskiftning af vinduer og isolering af bygninger.

60. Resultatet af Rigsrevisionens gennemgang af oplysninger i de grønne regnskaber om de styringsmæssige aspekter mv. er vist i **tabel 6**.

Tabel 6. Oplysninger i de 70 grønne regnskaber for 2000 om styringsmæssige aspekter mv.

	Institutioner	
	Antal	%
Miljøledelsessystem.....	8	11
Energiledelse (ELO).....	5	7
Miljøpolitik ¹⁾	9	13
Miljøhandlingsplan.....	12	17
Mål.....	18	26
Der følges op på målene.....	6	9
Væsentlige ressource- og miljømæssige parametre.....	10	14

¹⁾ Miljøpolitik er mere overordnet end miljøhandlingsplan, der indeholder specifikke mål mv.

Det fremgår af tabel 6, at kun en mindre del af de grønne regnskaber indeholder oplysninger om styringsmæssige aspekter. 11 % af regnskaberne indeholder oplysninger om, at institutionen har et miljøledelsessystem, 13 % af institutionerne har tilkendegivet i regnskaberne, at de har opstillet en miljøpolitik, og 17 %, at de har udarbejdet en miljøhandlingsplan. 26 % af institutionerne har oplyst, at de har opstillet miljømål, men kun 9 % har oplyst, at der bliver fulgt op på målene. 14 % af institutionerne har oplyst, hvad de anser for at være de væsentligste ressource- og miljømæssige parametre, dvs. institutionens væsentligste forbrug af ressourcer og den væsentligste påførte forurening.

61. Rigsrevisionens gennemgang af de grønne regnskaber har vist, at 13 % af institutionerne i de grønne regnskaber fra 2000 har oplyst, at de har energimærkning, mens 7 % har oplyst, at de har egentlig energiledelse, jf. tabel 6. Det er derved kun få institutioner, der i det grønne regnskab har medtaget de oplysninger, som de ifølge ELO-ordningen skal indberette til Energistyrelsen.

62. Rigsrevisionen kan på baggrund af tabel 4, 5 og 6 konstatere, at Økonomistyrelsens vejledning generelt ikke er blevet fulgt. Kun 14 % af de grønne regnskaber i 2000 indeholder oplysninger om institutionens væsentligste ressource- og miljømæssige parametre. 13 % af institutionerne har oplyst, at de har udarbejdet en miljøpolitik, og i 26 % af regnskaberne er der opstillet mål. Kun vejledningens forslag om beskrivelse af miljøpræstationer er i realiteten opfyldt.

Rigsrevisionen har i boksen sammenfattet institutionernes rapportering i de grønne regnskaber om efterlevelse af vejledninger, love og cirkulærer.

Institutionernes rapportering i de grønne regnskaber om efterlevelse af vejledninger, love og cirkulærer:

- EIS-ordningen: Næsten alle grønne regnskaber indeholder oplysninger om forbruget af el, vand og varme, mens ca. halvdelen af regnskaberne indeholder oplysninger om miljøinitiativer.
- ELO-ordningen: 14 % af de grønne regnskaber indeholder oplysninger om energimærkning, og 7 % af regnskaberne indeholder oplysninger om energiledelse.
- Grønne indkøb: 27 % af de grønne regnskaber indeholder oplysninger om grønne indkøb.
- Økonomistyrelsens vejledning: 14 % af de grønne regnskaber indeholder oplysninger om institutionens væsentligste ressource- og miljømæssige parametre. 13 % af regnskaberne indeholder oplysninger om miljøpolitik, og i 26 % af regnskaberne er der opstillet mål. Næsten alle regnskaber indeholder oplysninger om miljøpræstationerne el, vand og varme.

63. Rigsrevisionen har illustreret variationen i de grønne regnskaber ved at fordele regnskaberne for 2000 i 5 grupper. De 5 grupper adskiller sig ved omfanget og typen af miljøinformationer. De 5 grupper kan beskrives ved hjælp af en trappetrinsmodel, hvor hver gruppe udbygges med nye typer af miljøinformation, som vist i **tabel 7**.

Tabel 7. Kriterier for fordeling af grønne regnskaber i 2000

Gruppe nr.	Kriterier
1	Grafisk fremstilling af forbrug eller kort beskrivelse af miljøarbejdet i institutionen.
2	Grafisk fremstilling af forbrug eller kort beskrivelse af miljøarbejdet i institutionen samt kommentering og begrundelse for udvikling i data/forbrug.
3	Grafisk fremstilling af forbrug eller kort beskrivelse af miljøarbejdet i institutionen, kommentering og begrundelse for udvikling i data/forbrug samt oplysninger om miljøinitiativer.
4	Grafisk fremstilling af forbrug eller kort beskrivelse af miljøarbejdet i institutionen, kommentering og begrundelse for udvikling i data/forbrug, oplysninger om miljøinitiativer samt få oplysninger om styringsmæssige aspekter i institutionen.
5	Grafisk fremstilling af forbrug eller kort beskrivelse af miljøarbejdet i institutionen, kommentering og begrundelse for udvikling i data/forbrug, oplysninger om miljøinitiativer samt flere oplysninger om styringsmæssige aspekter i institutionen.

64. Kriterierne er blevet defineret på grundlag af en gennemgang af de grønne regnskaber i 1999 og anvendt på de grønne regnskaber for 2000. Fordelingen af regnskaberne er udtryk for de tendenser, som Rigsrevisionen har konstateret ved gennemgangen. Inden for hver gruppe er der mulighed for variation i form og indhold af de grønne regnskaber, idet antallet af miljøoplysninger kan variere.

65. **Tabel 8** viser en oversigt over fordelingen af institutionernes grønne regnskaber i 2000 på de 5 grupper.

Tabel 8. De grønne regnskabers fordeling i grupper i 2000¹⁾

	Institutioner	
	Antal	%
Gruppe 1.....	11	16
Gruppe 2.....	19	27
Gruppe 3.....	18	26
Gruppe 4.....	18	26
Gruppe 5.....	4	6
I alt.....	70	101

¹⁾ Institutionernes grønne regnskabers placering i grupperne er vist i bilag 2.

Af tabel 8 ses det, at kun 6 % af de grønne regnskaber ligger i gruppe 5, mens 26 % ligger i gruppe 3 og 4. Det fremgår videre, at 43 % af regnskaberne kun indeholder meget få oplysninger om forbruget eller miljøarbejdet i institutionen.

66. I det følgende redegøres der for de enkelte grupper. Redegørelsen vil indeholde konkrete eksempler på de mil-

jøoplysninger, som fremgår af de grønne regnskaber for 2000. Det skal dog bemærkes, at der ved beskrivelsen af hver gruppe kun redegøres for de oplysninger, der ligger ud over, hvad der er beskrevet i den foregående gruppe. Grønne regnskaber i gruppe 5 indeholder således, ud over flere styringsmæssige aspekter, også de oplysninger, der er beskrevet i gruppe 1, 2, 3 og 4. Gruppe 3, 4 og 5 vurderes at udgøre den bedste del af de grønne regnskaber, idet regnskaberne i disse grupper indeholder flest miljøoplysninger. Gruppe 3, 4 og 5 blev derfor udvalgt til Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse, som omfattede 40 institutioner. I spørgeskemaundersøgelsen blev der stillet en række uddybende spørgsmål til institutionerne dels om generelle forhold, dels om styringsmæssige aspekter i de grønne regnskaber.

Gruppe 1

67. De grønne regnskaber i gruppe 1 indeholder kun meget få oplysninger, hyppigt i form af en grafisk fremstilling af miljødata/forbrug eller en kort beskrivelse heraf. Ofte er der kun oplysninger om enkelte miljøpræstationer (hårde data). Et typisk grønt regnskab i denne gruppe indeholder oplysninger om forbruget af vand, varme og el. Enkelte af regnskaberne har yderligere oplysninger om forbrug af papir og mængden af affald.

Forbruget af varme, el og vand er oplyst som bruttotal og eventuelt suppleret med nøgletal. Nøgletal for forbruget af varme kan fx være varmekonsum pr. m² korrigeret for graddage eller for forbruget af el pr. m² eller pr. ansat. De opstillede nøgletal er imidlertid ikke sammenlignelige fra regnskab til regnskab, da nøgletallene ikke opgøres på samme måde. Eksempelvis er vandforbrug i nogle regnskaber angivet som m³ pr. m² og i andre regnskaber som m³ pr. årsværk. De grønne regnskaber i denne gruppe indeholder kun meget sporadiske kommentarer til de oplyste miljøpræstationer. 16 % af regnskaberne for 2000 kunne placeres i gruppe 1.

Gruppe 2

68. Grønne regnskaber placeret i gruppe 2 indeholder ud over oplysninger om hårde data også en kommentering af og begrundelse for institutionens miljøpræstationer. De

opstillede data i de grønne regnskaber kommenteres ved en beskrivelse af eventuelle stigninger eller fald i forbruget, og udviklingen i forbruget begrundes eksempelvis ved et større elforbrug til edb som følge af flere maskiner og et større køleanlæg, eller at faldet i energiforbrug afspejler et lavere aktivitetsniveau i 2000. Nogle af regnskaberne indeholder yderligere en opgørelse af den samlede miljøbelastning målt i tons CO₂-udledning. 27 % af regnskaberne i 2000 kunne placeres i gruppe 2.

Gruppe 3

69. Grønne regnskaber, der er placeret i gruppe 3, indeholder yderligere oplysninger om miljøinitiativer eller indsatsområder. Miljøinitiativer er fremadrettede tiltag, som institutionerne har iværksat for at nedbringe institutionens miljøpåvirkning samt for at opnå en økonomisk gevinst. Hovedparten af institutionerne har i det grønne regnskab oplyst om initiativer til nedsættelse af elforbruget. I regnskaberne er der eksempelvis nævnt initiativer om anvendelse af lavenergibelysning eventuelt kombineret med bevægelsessensorer, energibesparende kontormaskiner og generel energibevidst adfærd.

I ca. halvdelen af de grønne regnskaber i denne gruppe er der endvidere oplysninger om initiativer vedrørende affald, vand, varme og grønne indkøb. Institutionerne har fx igangsat initiativer vedrørende grundigere sortering af affaldet af hensyn til øget genbrug og minimering af bortskaffelsesomkostningerne samt installering af vandbesparende toiletter og armaturer. Vedrørende initiativer om reduktion af varmekonsumet kan nævnes bedre isolering og renovering af bygninger og vinduer, opsætning af termostater eventuelt med natsenkning og genindvinding af varme. 1/3 af institutionerne har afgivet oplysninger om initiativer vedrørende papir. Det drejer sig om indkøb af svanemærket papir (ikke klorbleget) samt øget anvendelse af genbrugspapir og elektroniske filer.

Udarbejdelsen af grønne regnskaber giver ifølge Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse imidlertid ikke institutionerne i denne gruppe anledning til iværksættelse af nye miljøinitiativer. 26 % af regnskaberne fra 2000 kunne placeres i gruppe 3.

Gruppe 4

70. De grønne regnskaber i gruppe 4 indeholder oplysninger om enkelte styringsmæssige aspekter, såsom væsentlige miljø- og ressourcemæssige parametre, mål, miljøhandlingsplan, grøn indkøbspolitik, energiledelse og miljøledelse. Institutionerne har i spørgeskemaet oplyst, at de væsentligste ressource- og miljømæssige parametre er el, varme, vand, papir, tryksager, affald, indkøb, rengøring, kantine og transport. Mere end halvdelen af institutionerne i denne gruppe har foretaget konkrete analyser af, hvilke miljøparametre der er de væsentligste. Rigsrevisionens gennemgang af grønne regnskaber har vist, at de regnskaber, der er omfattet af gruppe 4, varierer i relation til præcisionen af fx mål. Målene kan være mere eller mindre konkrete, spændende fra formuleringer om, at institutionens medarbejdere skal være ressourcebevidste og resourceeffektive med hensyn til energi og dermed begrænse miljøbelastningen, til mere konkrete mål om fx en procentvis reduktion af el, varme, vand, papir, affald mv. eller konkrete budgettal for det følgende år.

I handlingsplanerne er der ofte opstillet indsatsområder eller miljøinitiativer i relation til fx el, varme, vand, papir, rengøring, affald, transport og indkøb og i forlængelse heraf opstillet mål for de enkelte indsatsområder. Spørgeskemaundersøgelsen har vist, at institutionerne i denne gruppe generelt følger op på de fastsatte mål.

Ca. halvdelen af institutionerne har i spørgeskemaet angivet, at de har energiledelse og grøn indkøbspolitik.

Ifølge de grønne regnskaber i denne gruppe sikres miljøarbejdet i det daglige arbejde gennem drøftelser i samarbejdsudvalg, uddannelse af medarbejdere, oprettelse af lokale miljøgrupper, generel information til og dialog med medarbejderne, nedsatte udvalg, personaleblade, etablering af rutiner/retningslinjer for miljøarbejdet i form af nedskrevet ansvarsfordeling, miljøfunktion eller angivelse af, at der er en miljøansvarlig medarbejder samt ved, at miljøresultater evalueres. I denne gruppe er der således fokus på den holdningsbearbejdning, som ofte er nødvendig, når en institution påbegynder miljøarbejdet. 26 % af regnskaberne fra 2000 kunne placeres i gruppe 4, herunder de 3 institutioner, der i spørgeskemaundersøgelsen angav, at udarbejdelsen af det grønne regnskab er lovpligtigt.

Gruppe 5

71. I forhold til de grønne regnskaber i gruppe 4 indeholder regnskaberne i gruppe 5 flere oplysninger om styringsmæssige aspekter. Samtlige grønne regnskaber indeholder oplysninger om miljøledelsessystemer, miljøpolitik og miljøhandlingsplan. Endvidere indeholder regnskaberne oplysninger om væsentlige ressource- og miljømæssige parametre, opstillede mål, inddragelsen af medarbejderne i miljøarbejdet, energiledelse og grøn indkøbspolitik. Institutionerne i gruppe 5 har fokuseret mere på miljøledelse, hvori det grønne regnskab indgår som en naturlig del.

Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det endvidere, at miljøresultaterne bliver evalueret i forbindelse med udarbejdelsen af det grønne regnskab, og på baggrund heraf bliver såvel miljøpolitik som miljømål justeret. 6 % af de grønne regnskaber i 2000 kunne placeres i gruppe 5.

72. Sammenfattende viser Rigsrevisionens inddeling af de grønne regnskaber i de 5 grupper, at grønne regnskaber for 2000 varierer meget i form og indhold, hvad angår omfang og typen af miljøinformationer. Nogle regnskaber består eksempelvis af en grafisk fremstilling af miljødata/forbrug, mens andre regnskaber yderligere indeholder oplysninger om miljøinitiativer, styringsmæssige aspekter samt kommentarer til og begrundelser for udviklingen i miljødata/forbrug. Denne variation er til en vis grad forventelig, da det grønne regnskab bør være tilpasset den enkelte institution i forhold til ressourceforbrug og miljøbelastning.

Endvidere kan Rigsrevisionen konstatere, at ikke alle statslige institutioner betegner afrapporteringen af institutionens miljøarbejde som grønt regnskab. I stedet benyttes betegnelser som fx miljødatablad, miljøprofil, miljøstatus og grønne tal, hvilket indikerer, at nogle institutioner afrapporterer få oplysninger om miljøpræstationer, mens andre afrapporteringer er meget omfangsrige og oplysende. Dertil kommer, at der inden for de enkelte grupper også er variation i regnskaberne med hensyn til fx antallet af miljøpræstationer, miljøinitiativer, styringsmæssige aspekter samt omfanget af kommenteringen og begrundelsen for udviklingen i data/forbrug.

Forbedringsmuligheder i de grønne regnskaber

73. Rigsrevisionens undersøgelse har vist, at det ikke er muligt at sammenligne miljødata på tværs af de grønne regnskaber, da forbrugsnøgletallene ikke opgøres ens. Den store variation i form og indhold af de grønne regnskaber samt i angivelsen af nøgletal kan forklares ved, at aflægelse af grønt regnskab er frivilligt, hvorfor hver institution selv afgør udformningen af regnskabet, herunder valg af emner og beskrivelse, samt hvor mange ressourcer der skal afsættes til arbejdet. Det fremgår således også af spørgeskemaundersøgelsen, at der er stor forskel på institutionernes forbrug af ressourcer i forbindelse med udarbejdelsen af det grønne regnskab. Svarene fra institutionerne viser, at der anvendes fra 2 til 400 timer på udarbejdelsen af det grønne regnskab.

74. Et hovedformål med at udarbejde grønne regnskaber er efter Rigsrevisionens opfattelse, at en institution til interessenter i det omgivende samfund afgiver oplysninger, der belyser institutionens ansvarlighed i relation til miljøet. Oplysningerne i det grønne regnskab bør tage udgangspunkt i fastlagte begreber, standarder og metoder. Rigsrevisionen finder det tillige hensigtsmæssigt, at metoder og målegrundlag fremgår af regnskaberne. Herved vil det være muligt at revidere det grønne regnskab.

Ved gennemgangen af de grønne regnskaber for 2000 kunne Rigsrevisionen konstatere, at under 1/4 af institutionerne har oplyst, hvordan data i regnskabet er genereret. I spørgeskemaundersøgelsen blev der bl.a. stillet uddybende spørgsmål til institutionernes registreringssystemer. Godt 1/3 af institutionerne tilkendegav, at de havde de nødvendige registreringssystemer, og ca. 1/5 af institutionerne har en nedskrevet ansvarsfordeling. Det er derfor Rigsrevisionens vurdering, at dataoplysningerne i de grønne regnskaber generelt er præget af en vis usikkerhed og kun vanskeligt vil kunne revideres.

Rigsrevisionen har dog noteret sig, at 31 af de 40 adspurgte institutioner har oplyst, at forbrugstal for el, vand og varme angivet i det grønne regnskab for 2000 er baseret på målinger. Kun én institution har angivet, at forbrugstallet for vand er baseret på skøn, og de resterende 8 institutioner har angivet, at forbrugstallene for el, vand og varme er baseret på målinger og beregninger. Det skal bemærkes, at

disse tal kun gælder for de 40 regnskaber, der var omfattet af spørgeskemaundersøgelsen og derfor sandsynligvis viser en mere positiv tendens end for samtlige regnskaber.

Rigsrevisionens bemærkninger

Undersøgelsen har vist, at næsten alle institutioner oplyser om forbruget af el, vand og varme i deres grønne regnskaber. Det kan imidlertid samtidig konstateres, at kun ca. halvdelen af regnskaberne indeholder oplysninger om miljøinitiativer, uagtet at disse oplysninger, i henhold til EIS-ordningen og cirkulæret om miljø- og energihensyn ved statslige indkøb, skal indberettes til henholdsvis Energistyrelsen og Miljøstyrelsen.

Undersøgelsen viste endvidere, at 13 % af institutionerne i de grønne regnskaber for 2000 har oplyst, at de har energimærkning, mens kun 7 % har oplyst, at de har egentlig energiledelse. Det er derved kun få institutioner, der i det grønne regnskab har medtaget de oplysninger, som de ifølge ELO-ordningen skal indberette til Energistyrelsen.

Undersøgelsen viste desuden, at Økonomistyrelsens vejledning generelt ikke er blevet fulgt. Kun 14 % af de grønne regnskaber i 2000 indeholder oplysninger om institutionens væsentligste ressource- og miljømæssige parametre. 13 % af institutionerne har oplyst, at de har udarbejdet en miljøpolitik, og i 26 % af regnskaberne er der opstillet mål. Kun vejledningens forslag om beskrivelse af miljøpræstationer er i realiteten opfyldt.

Rigsrevisionens undersøgelse har endvidere vist, at grønne regnskaber for 2000 varierer meget i form og indhold, hvad angår omfang og typen af miljøinformationer, hvilket var forventeligt, da det grønne regnskab bør være tilpasset den enkelte institution i forhold til ressourceforbrug og miljøbelastning.

Desuden viste undersøgelsen, at det ikke er muligt at sammenligne institutionernes miljødata på tværs af de grønne regnskaber, da forbrugsnøgletallene ikke opgøres ens.

Et hovedformål med at udarbejde grønne regnskaber er efter Rigsrevisionens opfattelse, at en institution til interessenter i det omgivende samfund afgiver oplysninger, der belyser institutionens ansvarlighed i relation til miljøet. Oplysningerne i det grønne regnskab bør tage udgangspunkt i fastlagte begreber, standarder og metoder. Rigsrevisionen finder det tillige hensigtsmæssigt, at metoder og målegrundlag fremgår af regnskaberne. Herved vil det være muligt at revidere det grønne regnskab.

Det er Rigsrevisionens opfattelse, at institutionernes arbejde med at efterleve kravene i EIS, ELO og grønne indkøb vil være naturlige afrapporteringstemaer i de grønne regnskaber. Da institutionerne i forvejen skal indberette dis-

se oplysninger, og da forbrugstallene er baseret på målinger, vil det umiddelbart ikke være nogen større ressourcemæssig belastning for institutionerne at indarbejde disse oplysninger i de grønne regnskaber. Det vil efter Rigsrevisionens opfattelse højne de grønne regnskabers informationsniveau, hvis institutionerne i højere grad end i dag af-rapporterede dette arbejde i regnskaberne.

C. Effekter af det grønne regnskab

75. I forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen bad Rigsrevisionen institutionerne om at oplyse en eller flere effekter, som udarbejdelsen af de grønne regnskaber har givet anledning til. Institutionernes besvarelser er vist i **tabel 9**.

Tabel 9. Effekter af de grønne regnskaber (N=40)

Effekt	Institutioner	
	Antal	%
Øget fokus på miljøspørgsmål	25	63
Samlet overblik over miljøbelastningen	24	60
Besparelser	18	45
Mere positivt billede i omgivelserne	14	35
Miljøforbedringer.....	11	28
Meromkostninger.....	10	25
Lettet arbejdet med andre miljøinitiativer	5	13
Ingen effekter	4	10

Det fremgår af tabel 9, at institutionerne generelt fandt, at udarbejdelsen af grønne regnskaber havde haft en miljø-mæssig eller økonomisk effekt. Det fremgår således, at henholdsvis 63 og 60 % af de udvalgte institutioner har markeret, at udarbejdelsen af regnskaberne har medført øget fokus på miljøspørgsmål og et samlet overblik over miljøbelastningen. Det fremgår videre, at 45 % af institutionerne har opnået besparelser. Hovedparten af besparelserne er opnået ved reduktion i energi- (el, varme, olie) og vandforbruget. Undersøgelsen viste, at alle institutioner i gruppe 5 har opnået besparelser som følge af udarbejdelsen af det grønne regnskab.

Modsat har 25 % af institutionerne dog oplyst, at udarbejdelsen af de grønne regnskaber har medført meromkostninger. Disse institutioner har i spørgeskemaet bl.a. oplyst, at meromkostningerne er en følge af øget tidsforbrug til registrering af data og afholdelse af initialomkost-

ninger til investeringer i miljøinitiativer, der på lidt længere sigt tjener sig ind igen.

Et eksempel på det sidste er en institution, der har omlagt affaldssorteringen af pap og plastik. Tidligere blev pap og plastik lagt i en container, som blev afhentet ca. 12 gange årligt, når den var fyldt. Nu bliver pap og plastik presset i baller, der bliver afhentet ca. 4 gange årligt, når der er opsamlet en større mængde. Endvidere bliver pap-pet nu solgt for ca. 5.500 kr. årligt. Institutionen har i 2000 investeret i en presse til 54.500 kr., og den opnåede årlige besparelse er på godt 18.000 kr. Investeringen har således endnu ikke tjent sig hjem, men pressen kan betales på 3 år, hvorefter der vil være overskud.

76. Der er endvidere eksempler på, at de indførte miljøafgifter og prisstigninger har reduceret eller mere end opvejet en eventuel økonomisk besparelse ved en reduktion af energiforbruget. Fx har en institution oplevet øgede udgifter til el på knap 9.000 kr. til trods for en reduktion i elforbruget på ca. 40.000 kWh som følge af nye afgiftspålæg og prisstigninger inden for elområdet. Generelt gælder det således, at de miljømæssige forbedringer ikke altid umiddelbart kan aflæses i forholdsmæssigt tilsvarende økonomiske besparelser på grund af pris- og afgiftsstigninger.

77. Enkelte institutioner har dog angivet, at der både har været besparelser og meromkostninger som effekt af arbejdet med det grønne regnskab. En institution, der forvalter skov- og naturarealer, har fx angivet, at de fleste miljøtiltag på institutionens område generelt medfører en dyrere arealdrift, men omvendt er der besparelser på udgifter til indkøb af pesticider og gødning.

78. Det fremgår desuden af tabel 9, at 28 % af institutionerne har opnået miljøforbedringer. Forbedringerne er opnået som følge af reduktioner i forbruget af el, varme, vand, pesticider og som følge af en reduktion i mængden af affald, herunder bl.a. at mere papir går til genbrug. Endelig oplyste 10 % af institutionerne, at det grønne regnskab ingen effekt har haft.

Institutionernes oplysninger hviler dog i vid udstrækning på skøn, da 72 % af institutionerne ikke har foretaget

egentlige analyser af, hvilke effekter aflæggelsen af grønt regnskab har haft.

79. Spørgeskemaundersøgelsen viste endvidere, at 3/4 af de adspurgte institutioner har foretaget analyser af, hvilke initiativer der giver en hurtig økonomisk besparelse, og flere institutioner har påpeget, at initiativer i relation til el, vand, varme og affald giver en hurtig økonomisk besparelse.

Resultatet af spørgeskemaundersøgelsen svarer stort set til resultaterne af evalueringen af effekten af de private virksomheders grønne regnskaber, som viste, at virksomhederne som hovedregel har opnået positive forbedringer af organisatorisk, miljømæssig eller økonomisk art.

Rigsrevisionens bemærkninger

Undersøgelsen viste, at hovedparten af de udvalgte institutioner kunne oplyse om en eller flere positive miljømæssige effekter ved at udarbejde grønne regnskaber, fx oplyste 28 % af institutionerne, at de havde opnået miljøforbedringer. Generelt gælder det, at de miljømæssige forbedringer ikke altid umiddelbart kan aflæses i forholdsmæssigt tilsvarende økonomiske besparelser på grund af pris- og afgiftstigninger. Af de adspurgte institutioner kunne 45 % dog oplyse om besparelser, mens 25 % var blevet påført meromkostninger. I nogle tilfælde dækkede meromkostningerne dog over (initial)investeringer til miljøbesparende initiativer, som for nogle vedkommende på lidt længere sigt ville betyde sparede omkostninger.

Rigsrevisionen har noteret sig, at 3/4 af institutionerne havde foretaget analyser af, hvilke initiativer der gav en hurtig økonomisk besparelse, og flere institutioner har påpeget, at initiativer i relation til el, vand, varme og affald gav en hurtig økonomisk besparelse.

Med hensyn til de økonomiske effekter skal det i øvrigt bemærkes, at der selvfølgelig må foretages en beregning af afkastet – besparelsen – i forhold til investeringen, men at den miljømæssige forbedring også bør indgå, når der tages stilling til, om et givet miljøinitiativ bør iværksættes.

Under henvisning til, at der her er et besparelspotentiale – i tilknytning til miljøforbedringer – finder Rigsrevisionen, at de institutioner, som ikke allerede har sat fokus på disse områder, med fordel kunne gøre det.

D. Videreudvikling af de grønne regnskaber i staten

80. Det fremgik af Rigsrevisionens gennemgang af de grønne regnskaber, at der generelt var nogle uhensigts-

mæssigheder i indholdet i de grønne regnskaber. Rigsrevisionen vil i dette afsnit derfor fremsætte forslag til, hvordan anvendeligheden af de grønne regnskaber kan øges fremover.

Rigsrevisionens gennemgang af de grønne regnskaber viste bl.a., at Økonomistyrelsens vejledning vedrørende analyse af de væsentligste ressource- og miljømæssige parametre ikke i særlig høj grad blev fulgt i institutionerne. I dette afsnit vil Rigsrevisionen opstille en model for relevante miljøparametre, dvs. institutionens forbrug af ressourcer og den påførte forurening. Endvidere vil Rigsrevisionen fremsætte forslag til, hvilke nøgletal for el, varme og vand mv. der kan anvendes i opgørelsen af miljøpræstationer, så opgørelserne bliver mere ensartede, og der skabes bedre muligheder for sammenligning på tværs af institutionerne og dermed opstilling af relevante miljømål for den enkelte institution.

Forslag til forbedring af institutionernes styring af miljøarbejdet fremsættes i kap. VI.

81. Ved kortlægning af en institutions væsentligste ressource- og miljøparametre bør institutionen tage udgangspunkt i forbruget af energi, vand, råvarer, arter og mængder af forurenende stoffer, der indgår i produktionsprocesserne, og hvilke miljøparametre der udføres fra institutionen, dvs. de væsentligste arter og mængder af forurenende stoffer, der udledes til luft, vand og jord samt indgår i affald. **Figur 1** viser en overordnet model for kortlægning af miljøparametre.

Figur 1. Input-/outputmodel

82. Ifølge modellen skal alle miljøparametre, der tilføres institutionen i form af ressourcer, opstilles på modellens inputside. På outputsiden opstilles alle miljøparametre, der udgår fra institutionen i form af miljøpåvirkninger eller udledninger. Der opstilles således en bruttoliste for institutionens miljøparametre. Herefter foretages der en vurdering og prioritering af, hvilke miljøparametre der fokuse-

res på i institutionen. Prioriteringen sker navnlig ud fra hensyn til miljømæssig betydning for omgivelserne. For hvert af de udpegede væsentlige miljøparametre skal der opstilles miljøindikatorer, dvs. nøgletal hvorpå der kan måles. Inden for hvert af de væsentligste miljøparametre kan der dernæst opstilles mål for forbruget, udarbejdes en handlingsplan, ligesom der kan skitseres retningslinjer for efterlevelse af de opstillede mål.

Nedenfor er der på baggrund af Rigsrevisionens gennemgang af grønne regnskaber for 1999 og 2000 forsøgt opstillet en liste for input-/outputmodellen over relevante parametre.

Input (ressourceforbrug)

Energi:

- El
- Varme og brændstoffer
 - Fjernvarme
 - Naturgas
 - Olie
 - Flaskegas
 - Gasolie
 - Petroleum
 - Diesel/benzin

Vand

Råvarer:

- Papir
 - Genbrugspapir
 - Alm. Papir
 - Laserpapir
 - Konvolutter
- Rengøringsmidler
 - Toilettrens
 - Universalrengøringsmiddel
- Edb
 - Pc'er (harddisk og skærm)
- Engangsservice
- Kontorartikler
- Klorede opløsningsmidler mv.

Output (påført forurening)

Affald:

- Alm. affald
 - Papir
 - Pap
 - Madaffald/køkkenaffald
 - Alm. dagrenovation
- Affald til godkendt losseplads
 - Byggeaffald
 - Edb-affald
 - Glas
 - Haveaffald
- Affald til afbrænding
- Farligt affald
- Udledninger:**
 - Udledning til luft
 - CO₂
 - SO₂
 - NO_x
 - Spildevand

83. Listen over miljøparametre kan tjene som udgangspunkt ved institutionernes kortlægning af væsentlige miljø- og ressourceparametre. Det er således ikke alle parametre, der er relevante for den enkelte institution. Størstedelen af de oplistede input vurderes imidlertid at være relevant for mange statslige institutioner, fx el, vand, varme, papir, rengøringsmidler, edb og kontorartikler. Output i form af almindeligt affald og affald til deponering på losseplads vurderes at være relevante for mange statslige institutioner, mens affald til afbrænding og affald til Kommunekemi a/s

primært vil være relevant for forsknings-/undervisnings- samt drifts- og produktionsinstitutioner.

84. Rigsrevisionens liste over relevante miljøparametre i forbindelse med input-/outputmodellen vedrører parametre, der resulterer i direkte udledninger fra virksomheden/institutionen.

Miljøstyrelsen har efterfølgende påpeget, at man, ud over parametre, der resulterer i direkte udledninger fra institutionen, ikke bør glemme de beslutninger, der leder til forurening – fx brug af transportydelser og andre serviceydelser samt beslutninger, der har en miljøeffekt. Miljøstyrelsen har videre påpeget, at de indirekte miljøpåvirkninger i kontorvirksomheder ofte udgør en væsentlig miljøbelastning. Rigsrevisionen er enig med Miljøstyrelsen heri.

85. En højere grad af sammenlignelighed på tværs af de statslige institutioner giver mulighed for en større erfaringsopsamling i relation til udarbejdelsen af det grønne regnskab og dermed mulighed for fastsættelse af et relevant ambitionsniveau for den enkelte institutions miljømål. Rigsrevisionens gennemgang af grønne regnskaber for 1999 og 2000 har imidlertid vist, at der er stor forskel på form og indhold, hvilket var forventeligt, da det grønne regnskab bør tilpasses den enkelte institution i forhold til dens ressourceforbrug og produktion. Rigsrevisionens undersøgelse af grønne regnskaber har endvidere vist, at der er stor forskel på de data, der afrapporteres i de grønne regnskaber. Sammenligning af miljødata på tværs af de grønne regnskaber er derfor ikke mulig på nuværende tidspunkt. En forudsætning for, at miljødata i de grønne regnskaber kan sammenlignes internt i institutionen og eksternt med andre institutioner er, at der for miljøparametrene (hvert input og output, jf. figur 1) anvendes samme indikatorer/nøgletal.

86. Rigsrevisionen har på baggrund af bl.a. gennemgangen af grønne regnskaber for 1999 og 2000 opstillet [tabel 10](#), der indeholder anvendte indikatorer/nøgletal for udvalgte input/output på institutionsniveau.

Tabel 10. Relevante indikatorer/nøgletal for udvalgte input og output

Input/output	Indikator
Energi:	
El:	Elforbrug (kWh) Elforbrug pr. m ² Elforbrug pr. årsværk
Varme:	Forbrug af fjernvarme (GJ) Forbrug af naturgas (m ³) Korrigeret varmeforbrug Korrigeret varmeforbrug pr. m ² Korrigeret varmeforbrug pr. årsværk
Vand:	Vandforbrug (m ³) Vandforbrug pr. m ² Vandforbrug pr. årsværk
Råvarer:	
Papir:	Papirforbrug (ark) Papirforbrug pr. årsværk
Rengøringsmidler:	Forbrug af udvalgte rengøringsmidler (kg eller liter) Forbrug pr. m ²
Edb:	Indkøb af pc'er (stk.)
Forurenende stoffer:	Forbrug af udvalgte stoffer (kg eller liter)
Affald:	Dagrenovation (kg) Køkkenaffald (kg) Brændbart affald (kg) Affald til Kommunekemi a/s (kg)

87. Som det fremgår, indeholder tabellen både absolutte tal og relative tal, fx varmeforbrug i alt og varmeforbrug pr. m². De absolutte tal beskriver, hvor stor miljøpåvirkningen er, mens de relative tal er interessante, idet de måles i forhold til aktiviteten og kan bruges til sammenligninger og til identifikation af potentielle forbedringsmuligheder. Det vil ikke være alle forbrugstal/nøgletal, der er relevante for den enkelte institution, og der bør således foretages en vurdering af, hvilke forbrugstal/nøgletal der har relevans for den enkelte institution.

Rigsrevisionens bemærkninger

Det er Rigsrevisionens opfattelse, at anvendeligheden af de grønne regnskaber kan øges fremover. Det er derfor Rigsrevisionens vurdering, at det fremover bør tilstræbes, at institutionerne i højere grad end i dag kortlægger institutionens væsentligste forbrug af ressourcer og den påførte forurening.

Det er endvidere Rigsrevisionens vurdering, at det fremover bør tilstræbes, at der opnås en større sammenlignelighed mellem de statslige institutioners grønne regnskaber ved, at der anvendes ensartede nøgletal. Ensartede nøgletal giver mulighed for sammenlignelighed på tværs af de statslige institutioner med henblik på en større erfaringsopsamling i relation til udarbejdelsen af det grønne regnskab og dermed mulighed for fastsættelse af et relevant ambitionsniveau for den enkelte institutions miljømål. Rigsrevisionen har på den baggrund opstillet en tabel, der kan tages udgangspunkt i, når det grønne regnskab skal opstilles.

V. Retningslinjer vedrørende miljøledelsessystemer

88. En styrkelse af de statslige institutioners miljøarbejde fremover og dermed de grønne regnskaber kan også ske ved implementering af et miljøledelsessystem. Formålet med kap. V er derfor at beskrive retningslinjer vedrørende miljøledelsessystemer. Der vil blive redegjort for ISO- og EMAS-standarderne, og der vil endvidere blive redegjort for konkrete erfaringer med miljøledelse i amter og kommuner samt i private virksomheder. Disse erfaringer medtages i Rigsrevisionens undersøgelse for at viderebringe viden om implementering af miljøledelsessystemer til gavn og inspiration for miljøarbejdet i staten og til styrkelse af de grønne regnskaber.

89. Formålet med miljøledelse er, at institutionen arbejder systematisk med sine miljøforhold og etablerer rutiner, så institutionen overholder eventuelle miljøkrav og minimerer ressourceforbruget og den forurening, som påføres omgivelserne. Miljøledelse er en form for selvregulering, idet institutionen opstiller relevante mål for institutionens miljøarbejde og kontrollerer, hvorvidt de opstillede mål nås. Miljøledelse er også en forebyggende og fremadrettet indsats, da kontrollen af opnåelsen af de fastsatte mål skal udgøre grundlaget for en statusredegørelse samt grundlaget for fastsættelse af fremtidige mål.

90. Den private sektor har i flere år arbejdet med miljøledelse for at strukturere og systematisere miljøarbejdet. I den amtslige og den kommunale sektor har man for nylig

påbegyndt arbejdet med implementering af miljøledelse, da det har været svært at opnå en fortsat miljøforbedring, og da der har manglet en klar prioritering af miljøindsatsen. I den statslige sektor er der få institutioner, der arbejder systematisk med miljøledelse. Det er kendetegnende for miljøledelsessystemer, at de ikke kun med fordel kan indføres i produktionsvirksomheder, der anvender forurenende stoffer, men i lige så høj grad kan indføres i offentlige institutioner, hvis væsentligste ressourceforbrug er el, vand og varme.

A. ISO- og EMAS-standarderne

91. Der findes i dag 2 dominerende standarder for miljøledelse: ISO 14001-standarden (International Standardisation), som er den første standard i 14000-serien om miljøledelse generelt, og EMAS-standarden (Eco Management and Audit Scheme), som er den europæiske forordning for miljøstyring og miljørevision.

92. ISO-standarden blev oprindeligt indført som et kvalitetsstyringssystem (9000-serien). Ved indførelsen af den internationale standard ISO 14001, som blev vedtaget i 1996, blev præsentationen af miljøkriterier for ledelsen en del af ISO-standarden. ISO 14001 afløste BS 7750, der var en national, britisk standard, som blev anvendt til at certificere efter i mange lande. Formålet med ISO 14001-standarden er at fremme miljøbeskyttelse og forebyggelse af forurening afbalanceret med samfundsøkonomiske behov. ISO-standarden er blevet udvidet med ISO 14010-12, som vedrører miljørevision, kvalifikationskriterier for miljørevisorer, miljøgennemgang og vurderinger af anlægsområder. Endvidere er ISO-standarden blevet udvidet med ISO 14020-25, som er standarder for miljømærkning af produkter, og med ISO 14040-43, som vedrører standarder for livscyklusvurderinger.

ISO 14001-standarden stiller krav om, at virksomheden skal overholde lovgivningen og løbende forbedre miljøindsatsen. Endvidere skal virksomheden beskrive hoveddelene i miljøledelsessystemet og disses sammenhænge samt beskrive retningslinjer, procedurer og de dokumenter, der skal udarbejdes i forbindelse med miljøledelsessystemet.

93. EMAS-forordningen om industrivirksomheders frivillige deltagelse i en fællesskabsordning for miljøstyring og miljørevision blev udstedt den 29. juni 1993 med henblik på at fremme industriens miljøindsats og -resultater. EMAS-forordningen er blevet revideret og godkendt af Rådet for den Europæiske Union i juni 1999, hvilket har resulteret i EMAS-forordningen af 19. marts 2001. Kommissionens seneste beslutning af 7. september 2001 indeholder vejledninger til EMAS. Den nye forordning omfatter alle typer organisationer, herunder statslige institutioner, amter og kommuner, der har væsentlige miljøpåvirkninger, og ønsker at forbedre miljøindsatsen. EMAS-forordningen af 19. marts 2001 anvender betegnelsen miljøledelse.

94. De 2 miljøledelsessystemer ligner hinanden, men EMAS-standarden stiller større krav til virksomheden end ISO 14001-standarden. EMAS-registrerede virksomheder skal bl.a. udarbejde en offentligt tilgængelig miljøredegørelse, der skal indeholde virksomhedens miljøpolitikker, miljømål, miljøhandlingsplan samt miljømæssig status. Imidlertid er ISO-standarden geografisk mere omfattende end den europæiske EMAS-standard.

95. Efterlevelse af EMAS-forordningen af 19. marts 2001 indebærer, at ISO-standarden ligeledes overholdes, idet ISO-standarden er indarbejdet i EMAS-forordningen. En registrering under EMAS-forordningen af 7. september 2001 kræver et dybdegående arbejde i relation til organisationens miljøaktiviteter og inddrager mange overvejelser i relation til planlægning, udførelse, kontrol og opfølgning af miljøarbejdet og miljøledelsessystemet.

B. Erfaringer med miljøledelse i amter og kommuner

96. Det er kun få offentlige institutioner, der er EMAS-registrerede eller arbejder systematisk med miljøledelse, og erfaringerne med at etablere miljøledelsessystemer i den offentlige sektor er derfor begrænsede. På regionalt og lokalt niveau har 2 danske kommuner og et amt i samarbejde med en privat virksomhed og Kommunernes Landsforening imidlertid gennemført et projekt fra efteråret 1998 til efteråret 1999, der havde til formål at belyse, hvilke særlige problemstillinger der gør sig gældende, når en kommune eller et amt ønsker at lade sig EMAS-registrere. Projek-

tet viste, at det uden miljøledelse ikke var muligt at sikre, at de enkelte institutioner blev ved med at arbejde med miljøforbedringer år efter år. Endvidere viste projektet, at valg af indsatsområder ofte er sket på et ufuldstændigt grundlag, hvorfor der har manglet en overordnet prioritering af indsatsen.

Der er mange spørgsmål, der melder sig i forbindelse med et amts eller en kommunes implementering af et miljøledelsessystem, herunder en EMAS-registrering: Hvor i organisationen er det relevant at indføre EMAS-standarden, hvordan udpeges de væsentligste miljøpåvirkninger, hvordan opstilles mål, hvordan udvælges indikatorer, hvordan udnyttes det eksisterende miljøarbejde, og hvordan inddrages medarbejderne. Projektet viste, at de enkelte elementer i miljøledelsen skal tilpasses det enkelte amt eller kommune, men at der er en række principper, som amtet eller kommunen kan tage udgangspunkt i ved etablering af miljøledelse. Projektet viste endvidere, at miljøledelse er et ledelsesværktøj til systematisering, opfølgning og evaluering af miljøarbejdet. Miljøledelse kan være en måde at samle forskellige arbejdsmetoder og kvalifikationer fra forskellige forvaltninger og være en ny måde at skabe miljøforbedringer og kontrollere resultater på.

97. Ifølge projektet er de væsentligste forudsætninger for at blive EMAS-registreret følgende:

- Miljøarbejdet skal struktureres og synliggøres, så prioriteringer blandt miljøopgaver bliver tydelige og gennemskuelige.
- Kommunen/amtet skal udpege de ansvarlige, som sikrer, at miljøarbejdet bliver en del af dagligdagen.
- De vigtigste procedurer og instruktioner for, hvem og hvordan arbejdsopgaver med væsentlige miljøpåvirkninger skal udføres, skal være nedskrevne.
- Kommunen/amtet skal gennemføre en overordnet kortlægning og prioritering, som sikrer, at miljøindsatsen sker, hvor den er mest relevant og effektiv.
- Mål og handlingsplaner for miljøforbedringer skal være målbare og nedskrevne.

- Alle arbejdsrutiner og handlingsplaner skal kontrolleres internt med jævne mellemrum for at sikre, at alt bliver overholdt, og målene bliver nået.
- Kommunen/amtet skal kunne dokumentere miljømæssige forbedringer.
- Et eksternt firma skal kontrollere, om alle krav er overholdt.

98. En EMAS-registrering kan i en kommune eller et amt tage udgangspunkt i en institution (materielgård, sygehus osv.), et kontor, en afdeling, en forvaltning eller hele organisationen. Ifølge projektet vil en EMAS-registrering sikre, at miljøtankegangen bliver inddraget i alle opgaver med væsentlige miljøpåvirkninger. Endvidere vil inddragelsen ske på en struktureret og systematisk måde, som giver et overblik over væsentlige indsatsområder. Endvidere sikrer en EMAS-registrering, at arbejdet med miljøforbedringer fortsætter, og at der er udpeget ansvarlige, som med jævne mellemrum skal sætte nye mål og udarbejde nye handlingsplaner. Konklusionen i projektet var, at der bør opstilles kriterier samt foretages en prioritering af indsatsområderne, og at der bør foretages en begrundelse for valg af indsatsområder. Endvidere var konklusionen i projektet, at implementering af et miljøledelsessystem vil resultere i en øget koordinering af indsatsen, en klar ansvarsfordeling, en større dokumentation for indsatsen, brud på vanetænkning, prioritering af opgaver og ressourcer i forhold til krav om besparelser samt resultere i, at miljø kommer på dagsordenen i alle forvaltninger.

C. Erfaringer med miljøledelse i private virksomheder

99. Miljøstyrelsen gennemførte i 1997-1998 en undersøgelse af erfaringer med miljøledelse i 116 private danske virksomheder. Undersøgelsen konkluderede, at ved opbygning af miljøledelsessystemet formuleres politikker, mål, handlingsplaner og procedurer for det daglige miljøarbejde, ligesom medarbejderinddragelse bliver mere udbredt i virksomhedernes miljøarbejde. Undersøgelsen konstaterede endvidere, at indførelsen af miljøledelse har haft stor effekt på virksomhedernes miljøarbejde, idet virksomhederne hyppigt indfører forebyggende miljøforanstaltninger i form af fx ressourcebesparelser, ændring i råvarer og

materialer samt indføring af nye maskiner og processer. Ifølge undersøgelsen var motivationen for at implementere et miljøledelsessystem primært at være på forkant med udviklingen, men også hensynet til image og markedsføring spillede en rolle. Ifølge undersøgelsen var det endvidere kun få virksomheder, der var EMAS-registreret uden først eller samtidig at være ISO-certificeret.

Af undersøgelsen fremgår det, at de fleste virksomheder i den økonomiske styring særligt er opmærksomme på resourceforbrug og energiforbrug (el og varme), på vand/spildevand samt på fast affald. Endvidere styres der med indførelsen af miljøledelse mere systematisk i forhold til leverandørers miljøforhold.

Miljøstyrelsens undersøgelse viste endelig, at 45 % af virksomhederne har haft samlede økonomiske fordele af at implementere miljøledelse. 53 % af de undersøgte virksomheder har tilkendegivet, at de har opnået økonomiske fordele i form af ressourcebesparelser. 42 % af virksomhederne har tilkendegivet, at de har opnået økonomiske fordele i form af et bedre image, og 25 % har opnået økonomiske fordele i form af sparede miljøafgifter. Ses der alene på EMAS-registrerede virksomheder, er der ca. 58 %, der har angivet, at de har haft økonomiske fordele ved at indføre miljøledelse.

100. Sammenfattende kan Rigsrevisionen konkludere, at erfaringerne med implementering af miljøledelse i amter og kommuner bl.a. har vist, at miljøledelse er et velegnet ledelsesværktøj til øget systematisering, opfølgning og evaluering af miljøarbejdet, hvilket har skabt resultater i form af miljøforbedringer.

I ca. halvdelen af de private virksomheder er der endvidere konstateret økonomiske fordele ved at implementere miljøledelse.

VI. Baggrund og analyse af miljøledelse

101. Da erfaringerne således viser, at miljøledelse har givet resultater i form af miljøforbedringer og økonomiske besparelser, er formålet med kap. VI at vurdere, i hvilket omfang de grønne regnskaber indgår i en styringsmæssig sammenhæng. Endvidere er formålet med kapitlet at påpe-

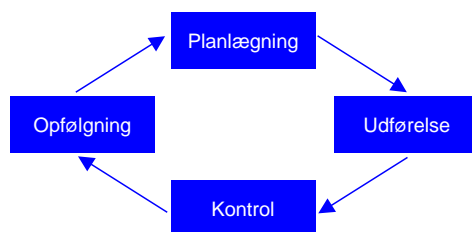
ge faldgruber og muligheder ved implementering af et miljøledelsessystem i statslige institutioner.

A. Miljøledelse i statslige institutioner

102. Miljøledelse består i fastlæggelse af mål, politikker, strategier, planer og budgetter, der gør det muligt at arbejde mod miljømål, der er realistiske, operationelle og målbare. Miljøledelse er en forebyggende indsats, og der er ikke udarbejdet en skabelon, som miljøledelse kan implementeres efter. I stedet må miljøledelse udvikles i relation til den enkelte virksomhed eller institutions mål og strategier.

103. Den generelle styringsmodel, der indeholder elementerne, planlægning, udførelse, kontrol og opfølgning, er udbygget med erfaringer fra private virksomheder, amter og kommuner og vurderes at kunne gælde for alle typer af organisationer såvel private som offentlige. Styringsmodellen er grafisk illustreret i figur 2.

Figur 2. Styringsmodel for miljøledelse

104. Styringsmodellen bidrager til at sikre, at miljøarbejdet bliver en sammenhængende og systematisk proces, der resulterer i en løbende regulering eller forbedring af miljøindsatsen. Hvert enkelt element i styringsmodellen skal gennemføres og indgå i en kontinuerlig proces for at sikre en fortsat miljøforbedring. Hvorledes en statslig institution tilrettelægger implementeringen af miljøledelse og indholdet af de enkelte elementer i styringsmodellen kan variere. Alle elementer i styringsmodellen bør dog gennemføres for opnåelse af en kontinuerlig miljøforbedring.

Rigsrevisionen har ved gennemgangen af de grønne regnskaber og i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen klarlagt, i hvilket omfang de berørte institutioner anvender de 4 elementer i styringsmodellen for miljøledelse.

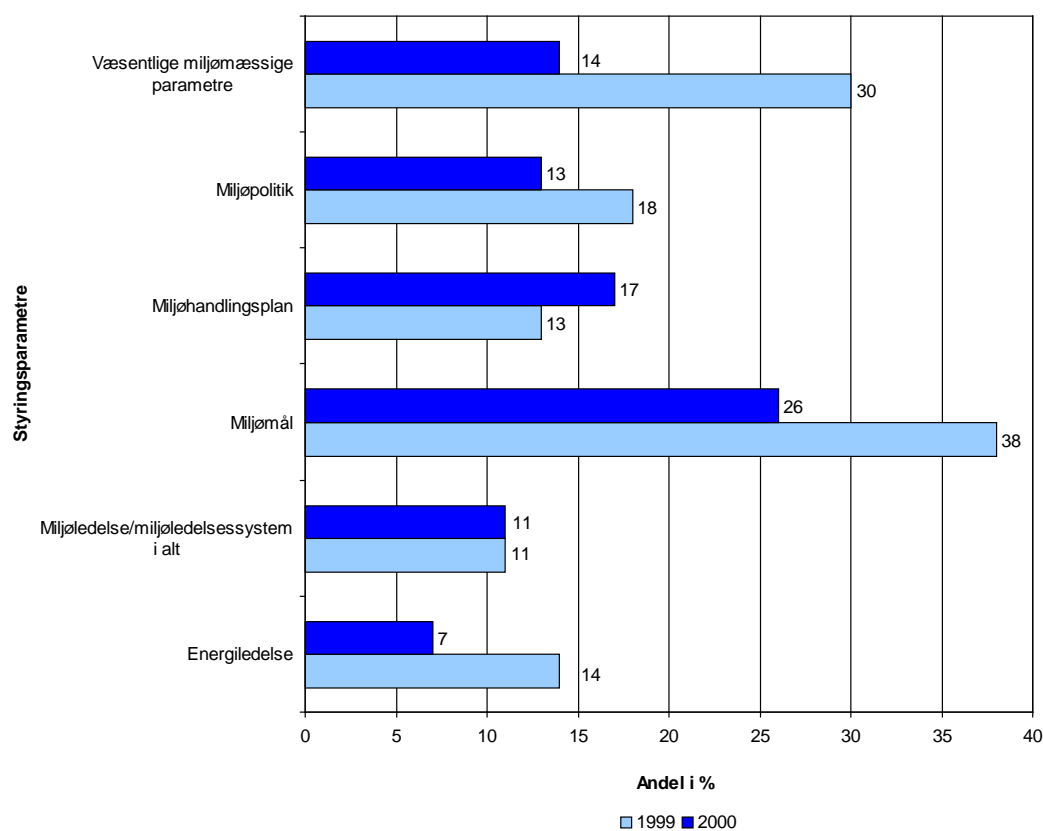
Planlægning

105. Denne del af styringsmodellen indebærer, at institutionen identificerer væsentlige miljøparametre og prioriterer disse. Ved kortlægning af institutionens miljøparametre (input/output) bør institutionen tage udgangspunkt i den tilhørende input-/outputmodel, jf. figur 1. Dette vil simplificere institutionens gennemførelse af planlægningsfasen. Efter kortlægning af miljøparametre opstiller institutionen mål for miljøindsatsen, der skal være realistiske, ambitiøse og operationaliserbare.

Planlægningselementet indebærer endvidere, at der udarbejdes en miljøpolitik/miljøstrategi/miljøhandlingsplan, en plan for efterlevelse af de opstillede målsætninger samt en redegørelse for ansvarsfordelingen i relation til miljøarbejdet.

106. Antallet af institutioner, der ifølge Rigsrevisionens gennemgang af de statslige grønne regnskaber i virksomhedsregnskaberne for 1999 og 2000, har angivet de væsentligste miljøparametre, har udarbejdet miljømål, miljøpolitik, miljøhandlingsplan og har etableret miljø- og energiledelse, er vist i **figur 3**.

Figur 3. Andelen af institutioner i %, der har angivet væsentligste miljøparametre, har udarbejdet miljømål, miljøpolitik, miljøhandlingsplan og har etableret miljø- og energiledelse (N=80 i 1999 og N=70 i 2000)

Af figur 3 ses det, at andelen af institutioner, der i det grønne regnskab har angivet, at de har implementeret energiledelse, er faldet fra 14 % i 1999 til 7 % i 2000. Det fremgår videre, at andelen af institutioner, der har etableret miljøledelse, er 11 % i både 1999 og 2000. Der er desuden sket et fald fra 1999 til 2000 i andelen af institutioner, der i det grønne regnskab har oplyst, at de har udarbejdet miljøpolitik og miljømål. Af figur 3 ses det endvidere, at andelen af institutioner, der i det grønne regnskab har angivet, at de har udarbejdet en miljøhandlingsplan, er steget fra 13 til 17 % fra 1999 til 2000. Af figuren ses det endelig, at andelen af institutioner, der har oplyst om de væsentligste miljøparametre, er faldet fra 30 % i 1999 til 14 % i 2000.

Rigsrevisionen kan således konstatere, at andelen af institutioner, der i det grønne regnskab har angivet, at de har implementeret miljø- og energiledelse, udarbejdet miljømål, miljøpolitik og miljøhandlingsplan samt foretaget

analyser af de væsentligste miljøparametre udgør en lille del af de statslige institutioner, der har udarbejdet grønne regnskaber.

107. I Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse blev de styringsmæssige initiativer ligeledes belyst. **Tabel 11** viser et udvalg af statslige institutioners styringsmæssige initiativer oplyst i henholdsvis det grønne regnskab for 2000 og i spørgeskemaundersøgelsen.

Tabel 11. Udvalgte styringsmæssige tiltag, institutionen har taget, som oplyst i henholdsvis spørgeskemaundersøgelsen og de grønne regnskaber for 2000

Styringsmæssige tiltag i institutionen	Institutioner i spørgeskemaundersøgelsen (N = 40)	Institutioner i de grønne regnskaber (N = 70)
	----- Antal -----	
Miljøpolitik/miljøstrategi/miljøhandlingsplan....	25	21
Miljømål.....	21	18
Miljøledelse	9	8
Energiledelse.....	20	5

Tabel 11 viser, at sammenholdes oplysningerne i de grønne regnskaber med oplysningerne i spørgeskemaundersøgelsen, er der forskel i omfanget af oplysninger, selv om der tages højde for, at det drejer sig om 2 forskellige populationer. Rigsrevisionen kan således konstatere, at der er oplyst om flere styringsmæssige tiltag i spørgeskemaundersøgelsen end i de grønne regnskaber. Det fremgår videre af tabel 11, at antallet af institutioner, der har oplyst, at de har etableret miljøledelse, er næsten identisk i de grønne regnskaber og spørgeskemaundersøgelsen. Imidlertid kan Rigsrevisionen konstatere, at 6 af institutionerne, i både det grønne regnskab for 2000 og i Rigsrevisionens spørgeskema, har angivet, at de har etableret miljøledelse. 3 institutioner har i besvarelsen af Rigsrevisionens spørgeskema angivet, at de har implementeret miljøledelse, men har ikke angivet dette i det grønne regnskab for 2000. Yderligere 2 institutioner har i det grønne regnskab for 2000 angivet, at de har implementeret miljøledelse, men har ikke angivet dette i besvarelsen af Rigsrevisionens spørgeskema.

Rigsrevisionen kan konstatere, at der ikke er fuld overensstemmelse mellem, hvad institutionerne har oplyst i

henholdsvis de grønne regnskaber og spørgeskemaundersøgelsen.

Udførelse

108. Udførelsesdelen indebærer, at institutionen gør en indsats for at opnå de opstillede målsætninger og efterleve den opstillede miljøpolitik/miljøhandlingsplan. Dette kan fx finde sted gennem registrering af miljødata, gennemførelse af grøn indkøbspolitik, udarbejdelse af grønne regnskaber, uddannelse af medarbejderne i institutionen med henblik på varetagelse af fx en miljøfunktion samt ved gennemførelse af konkrete miljøtiltag.

Rigsrevisionens gennemgang af grønne regnskaber for 1999 og 2000 har vist, at flere institutioner afholder kurser i miljørelaterede emner for medarbejderne og afholder udvidede kurser for miljønøglemedarbejdere. Endvidere bliver der afholdt kampagner samt udgivet miljøartikler i personaleblade med henblik på holdningsbearbejdning af medarbejderne. Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse har vist, at registrering af data oftest varetages af en ELO-konsulent eller af en intern medarbejder. Hyppigheden for registrering af data varierer i de enkelte institutioner fra en månedlig registrering til en kvartalsvis eller årlig registrering. Tendensen i langt de fleste institutioner er dog, at data behandles en gang årligt. Dette bevirker, at identifikation og forebyggelse af store udsving i forbruget i løbet af året ikke er mulig.

109. Et af de problemer, Rigsrevisionens undersøgelse har afdækket, er, at der er et generelt problem vedrørende ejer-/lejerforhold. Såfremt en institution bor til leje i en bygning, hvor fx varme- eller eludgifter deles med andre institutioner, er der ofte vanskeligheder med at opgøre den enkelte institutions forbrug. Dette forhold mindsker naturligt nok den enkelte institutions incitament til at iværksætte energibesparende initiativer. Det gælder generelt, at institutionernes incitament til investeringer i miljøbesparende initiativer er påvirket af, om investeringen på lidt længere sigt resulterer i sparede omkostninger for institutionen.

110. Gennemgangen af de grønne regnskaber for 1999 og 2000 har vist, at der er igangsat/taget miljøinitiativer i knap 50 % af de institutioner, der har aflagt grønt regn-

skab som en del af virksomhedsregnskabet. Initiativerne omfatter installation af vandbesparende toiletter, energibesparende udstyr i forbindelse med computere, kopimaskiner og printere samt installation af elsparepærer og lysenssorer, jf. kap. IV.

111. I relation til grønne indkøb er statslige institutioner, jf. kap. III, underlagt cirkulære nr. 26 af 7. februar 1995, der pålægger statslige institutioner at inddrage miljøforhold ved indkøb af produkter og tjenesteydelser på lige fod med andre hensyn som fx pris og kvalitet. Rigsrevisionens undersøgelse har, jf. tabel 5, vist, at 27 % af de institutioner, der afgav grønt regnskab som en del af virksomhedsregnskabet i 2000, har oplyst, at de foretager grønne indkøb. Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse har vist, at 48 % af de adspurgte institutioner har oplyst, at de har taget styringsmæssige initiativer i form af grønne indkøb. Rigsrevisionen kan konstatere, at ikke alle statsinstitutioner i deres grønne regnskab for 2000 har angivet, at de opfylder reglerne i cirkulære nr. 26 af 7. februar 1995 om grønne indkøb.

Kontrol

112. Kontrollden skal sikre, at de fastsatte målsætninger overholdes, og at den udarbejdede miljøpolitik/miljøhandlingsplan efterleves. Endvidere indeholder kontrollden en verificering af data. Kontrollen kan varetages af udvalgte medarbejdere, en revisor eller af en miljøspecialist og kan være ekstern eller intern.

113. 15 institutioner, svarende til 38 %, har i Rigsrevisionens spørgeskema angivet, at det grønne regnskab giver anledning til etablering af nye registreringssystemer. 3 institutioner, svarende til 8 %, har nået miljømålene for 2000, 20 institutioner, svarende til 50 %, har angivet, at de delvist har opnået miljømålene for 2000, og 12 institutioner, svarende til 30 %, har angivet, at det grønne regnskab har givet anledning til nye miljøinitiativer. Rigsrevisionens gennemgang af grønne regnskaber fra 1999 og 2000 har vist, at ca. 2/3 af institutionerne har angivet oplysninger om forbrug af el, vand og varme, og ca. halvdelen af institutionerne har kommenteret og begrundet udviklingen i forbruget, hvilket indikerer, at der foretages registrering-

ger af miljødata, samt at institutionerne forholder sig til de registrerede data. Kun i meget få institutioner gennemføres der en intern miljørevision af miljøarbejdet i institutionen.

Opfølgning

114. For at opnå en kontinuerlig miljøindsats bør institutionen på baggrund af resultaterne af den udførte kontrol følge op på de fastsatte miljømål og miljøpolitikken/miljøhandlingsplanen. Der bør udarbejdes en statusredegørelse, der også indeholder forslag til fremtidige miljømål. Statusredegørelsen kan fx vedrøre uoverensstemmelse mellem praktiske handlinger og institutionens fastlagte procedurer eller givne lovkrav samt manglende opfyldelse af miljømål i form af større ressourceforbrug end budgetteret. Opfølgningsdelen skal danne baggrund for planlægningen af den fremtidige indsats.

Opfølgningsfasen indebærer, at både medarbejdere og ledelsen foretager en analyse eller en evaluering af miljøarbejdet i institutionen. Endvidere er det en forudsætning for optimal miljøledelse, at der i denne fase udarbejdes en miljøredegørelse eller et grønt regnskab, der redegør for miljøarbejdet og fremkommer med relevante løsningsforslag i tilfælde af, at fastlagte miljømål ikke er nået.

Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse har vist, at af de 25 institutioner, der, jf. tabel 11, har udarbejdet miljøpolitik/miljøhandlingsplan, har 14 institutioner tilkendegivet, at de justerer miljøpolitikken/miljøhandlingsplanen. Spørgeskemaundersøgelsen har endvidere vist, at 12 af de 21 institutioner, der har opstillet miljømål, har tilkendegivet, at de følger op på målene, og 11 institutioner har tilkendegivet, at de justerer miljømålene. Forskellen mellem at følge op på mål og justere disse er, at ved opfølgning af mål ligger der en analyse og vurdering af målopfyldelsen til grund. Ved justering af mål er der, med udgangspunkt i opfølgningen af målene, foretaget en vurdering af, om målene er realistiske, ambitiøse og operationaliserbare. Rigsrevisionen har i enkelte grønne regnskaber for 2000 konstateret, at der er udarbejdet tabeller, der indeholder en opgørelse over fastsatte mål, graden af målopfyldelse samt nye mål for det efterfølgende år. Sådanne opgørelser indikerer, at der er foretaget en analyse af målopfyldelsen, og at der er sket en opfølgning heraf i form af fastsættelse af nye mål. Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse har

vist, at 26 institutioner foretager en evaluering af miljøresultaterne, og 5 institutioner har angivet, at der udarbejdes en intern miljøredegørelse for miljøpræstationerne.

Rigsrevisionens bemærkninger

Undersøgelsen har vist, at det kun er en mindre del af regnskaberne, der indeholder oplysninger om styringen af miljøindsatsen. Det mere systematiske arbejde med miljøledelse er således endnu på et indledende stadie i mange institutioner.

Erfaringerne med miljøledelse i amter og kommuner samt i private virksomheder har været positive med hensyn til miljømæssige forbedringer og økonomiske besparelser. Rigsrevisionen finder derfor, at flere institutioner med fordel kan iværksætte en mere sammenhængende og systematisk miljøindsats, som passende kan afrapporteres i det grønne regnskab.

B. Effekter af miljøledelse

115. Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse har vist, at 5 af de 9 institutioner, der har implementeret miljøledelse, også har opnået miljøforbedringer. Disse institutioner har formået at reducere forbruget af vand og varme samt mindske forureningen i form af mindre CO₂-udledning og en reduktion af mængden af affald. Miljøforbedringernes omfang er vist i **tabel 12**.

Tabel 12. Mængdemæssig reduktion af ressourceforbrug opnået i 2000 i de institutioner, der har implementeret miljøledelse

Miljøparameter	Specifik miljøparameter	Minimum miljøforbedring	Maksimum miljøforbedring
		----- % -----	
Varme:	Olie	7,6	24,8
	Naturgas	8,7	10,7
	Fjernvarme generelt	11,5	12,9
Vand.....		1,0	14,5
CO ₂		2,9	6,6
Affald:	Genanvendeligt.....	14,2	58,0
	Dagrenovation.....		13,4
	Godkendt losseplads.....		51,1

På baggrund af tabellen kan Rigsrevisionen konstatere, at der er opnået væsentlige mængdemæssige reduktioner på enkelte miljøparametre i de institutioner, der har implementeret miljøledelse.

Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse har vist, at 7 af de 9 institutioner, der har angivet, at de har miljøledelse, ligeledes har angivet, at de har opnået økonomiske besparelser.

Spørgeskemaundersøgelsen viste generelt, at den relative andel af institutioner, der har opnået økonomiske besparelser og miljøforbedringer, er størst blandt de institutioner, der var længst fremme i forhold til miljøledelse, dvs. befandt sig i gruppe 5 eller 4. Konklusionen er således, at sandsynligheden for at opnå miljøforbedringer og økonomiske besparelser er større i institutioner, der har indført miljøledelse end i institutioner uden miljøledelse.

Eksempler på konkrete besparelser er beskrevet i afsnit C, hvor der er redegjort for miljøledelsessystemer i Miljøstyrelsen og Farvandsvæsenet.

C. Erfaringer med miljøledelsessystemer i statslige institutioner

116. Rigsrevisionen valgte, på baggrund af gennemgangen af de grønne regnskaber for 1999 og 2000 samt analysen af de besvarede spørgeskemaer, 2 institutioner til uddybende interviews, Miljøstyrelsen og Farvandsvæsenet. De 2 institutioner er blandt de institutioner, der er nået længst i relation til implementering af miljøledelse, idet begge institutioner har implementeret et miljøledelsessystem.

Miljøstyrelsen

117. Miljøministeriet har i ”Miljøpolitik for Miljø- og Energiministeriet 2001-2004” tilkendegivet, at ministeriet påtænker at indføre miljøledelse i 2004. En forudsætning for implementeringen af miljøledelse er ledelsens fulde opbakning og deltagelse i miljøarbejdet. Endvidere er det en forudsætning, at alle afdelinger i en organisation er repræsenteret i relevante arbejdsgrupper eller som minimum er bevidste om, hvilken rolle de spiller i miljøarbejdet. Miljøministeriet har i den nye miljøpolitik 2001-2004 valgt at sætte mere fokus på miljøledelse, medarbejderinddragelse, arbejdsmiljø, grønne indkøb og formidling. Mi-

nisteriets institutioner har et fælles ansvar for at leve op til miljøpolitikken, men som tovholder på EMAS-processen er Miljøstyrelsen ansvarlig for opfyldelsen af målet.

Miljøministeriet har vedtaget, at der skal være bred information og synlighed om ministeriets miljøpolitik. Miljøministeriet ønsker dermed at sende et signal til omverdenen om, at ministeriet er et skridt foran, hvad angår miljøarbejdet. Ministeriet har sat fokus på formidlingsdelen ved, som en del af ministeriets handlingsplan, at udarbejde detaljerede succeskriterier, der skal afspejle indsatsen på alle de øvrige aktivitetsmål internt. Ministeriet har opstillet 12 aktivitetsmål med angivelse af ansvarlige deltagere, tidsmål og anvendelse af ressourcer. De 12 aktivitetsmål er følgende:

1. Der er udarbejdet en fælles miljøredegørelse for ministeriet.
2. Miljøstyrelsen er EMAS-registreret.
3. IT-udstyrs energi- og resourceforbrug er minimeret.
4. Der er taget miljøhensyn ved alle valg af kursus- og konferencelokaler m.m.
5. Ved nybyggeri eller ombygninger er miljøforhold og mulig brug af mindre forurenende alternativer medtaget i planlægningsfasen.
6. Via intern vejledning og adfærdspåvirkning samt efteruddannelse er det samlede energiforbrug reduceret i forhold til 1999.
7. Der er gennemført affaldskortlægning og affaldsminimering i alle institutioner.
8. Ministeriets transporthandlingsplan og retningslinjer for miljørigtigt valg af transport ved tjenesterejser er implementeret.
9. Oplæg af farlige stoffer er sikret mod nedsivning til jord eller vand i tilfælde af uheld.
10. Ministeriets grønne politik er formidlet internt blandt medarbejderne (primær målgruppe) og eksternt i forhold til andre ministerier, styrelser og virksomheder (sekundære målgrupper).

11. Ved planlægning af ministeriets eksterne informationskampagner er der taget højde for, at kampagnerne forinden er gennemprøvet internt.
12. Der er gennemført intern efteruddannelse af alle relevante nøglemedarbejdere i forhold til miljøpolitikken indsatsområder.

De 12 aktivitetsmål skal ifølge handlingsplanen være nået ved udgangen af 2002.

118. Der er etableret en styregruppe i Miljøministeriet, der har til formål at styre arbejdet med miljøledelse og implementeringen af EMAS-systemet. Miljøstyrelsen er den eneste institution under Miljøministeriets område, der arbejder hen imod en EMAS-certificering. Det er hensigten, at EMAS-systemet skal implementeres i resten af institutionerne, når der er sket en erfaringsopsamling i relation til Miljøstyrelsens EMAS-arbejde. Miljøministeriets miljøkonsulent har bl.a. været koordinator i forbindelse med implementeringen af miljøledelse og i forbindelse med Miljøstyrelsens arbejde med EMAS-certificeringen. Endvidere udarbejder miljøkonsulenten en miljøredegørelse for hele ministeriet på baggrund af de enkelte institutioners grønne regnskaber. Ved at udarbejde en samlet miljøredegørelse for ministeriet identificeres forskelle i registreringssystemer samt i afrapporterede emner. Samtidig er miljøredegørelsen en del af ministeriets erfaringsopsamling. Ministeriets miljøredegørelse for 2001 forventes at være udarbejdet i juni 2002. I Miljøministeriet er der endvidere etableret erfa-grupper, der har til formål at opsamle og videreformidle information inden for følgende områder: affald, energi, indkøb, konsulentydelse, transport, tryksager, edb, laboratorier, grønne regnskaber og formidling. I erfa-grupperne er der repræsentanter fra departementet samt fra alle underliggende institutioner. Erfa-grupperne refererer til en styregruppe, der ligeledes er sammensat af repræsentanter på tværs af ministeriet. Den tværministerielle styregruppe har ansvaret for, at der sker en erfaringsopsamling samt en videndeling på tværs af ministerområdet.

119. Miljøstyrelsens arbejde med implementering af EMAS-systemet blev påbegyndt i 2001, og Miljøstyrelsen

arbejder hen imod en EMAS-certificering i 2002-2003. Miljøledelsessystemet i Miljøstyrelsen er organiseret ved en intern styregruppe, en EMAS-koordinator, en følgegruppe samt 6 arbejdsgrupper. Arbejdsgrupperne er nedsat ud fra en kortlægning og prioritering af Miljøstyrelsens miljøaktiviteter. Miljøstyrelsen har udpeget 6 indsatsområder: indkøb, drift og produktion, anlæg, affald, transport og farlige stoffer. De 6 indsatsområder er fordelt på de 6 arbejdsgrupper. Der er for hver arbejdsgruppe udarbejdet et kommissorium, der beskriver formålet med arbejdsgruppen samt retningslinjer for arbejdsgruppens arbejde. Den årlige udarbejdelse af grønt regnskab og miljøredegørelse udgør resultatet af Miljøstyrelsens EMAS-arbejde.

120. Miljøstyrelsen har i spørgeskemaet angivet, at der er opnået miljøforbedringer i relation til papir- og vandforbrug samt affaldsområdet, og at indkøb er blevet mere miljøvenlige. Af **tabel 13** fremgår Miljøstyrelsens nøgletal fra 1997 til 2000 i relation til papir og vand.

Tabel 13. Miljøstyrelsens forbrugstal for 1997-2000 i relation til papir og vand

	1997	1998	1999	2000
Papirforbrug, antal ark (i 1.000)	8.670	10.769	6.875	5.895
Papirforbrug, antal ark pr. ansat	18.847	24.364	16.250	14.069
Vandforbrug, m ³	3.100	1.768	1.693	1.961
Vandforbrug, m ³ pr. ansat.....	10	7	6	7

Af tabellen fremgår det, at det samlede papirforbrug i Miljøstyrelsen er steget fra 1997 til 1998. Fra 1998 til 2000 er papirforbruget faldet markant. Nøgletallet for papir er steget fra 1997 til 1998, men er herefter faldet frem til 2000. Af tabellen ses det endvidere, at det samlede vandforbrug er faldet markant fra 1997 til 1999, hvorefter det stiger. Nøgletallet for vand er faldet fra 1997 til 1999 for herefter at stige i 2000.

121. Miljøstyrelsen har oplyst, at reduktionen i anvendelsen af papir giver en årlig besparelse på 117.000 kr. under forudsætning af, at papirforbruget ikke stiger væsentligt fremover. På affaldsområdet har der også været en besparelse i form af en reduktion af det brændbare affald, hvilket årligt giver en mindre besparelse på ca. 8.000 kr. Ved-

rørende reduktionen i forbruget af vand har styrelsen oplyst, at de gamle tal fra 1997 er for usikre til at konkludere noget præcist om en konkret økonomisk besparelse.

Kort opsamling af Miljøstyrelsens miljøledelsessystem

Miljøstyrelsen arbejder hen imod en EMAS-certificering i 2002-2003. Miljøledelsessystemet i Miljøstyrelsen er organiseret ved en intern styregruppe, en EMAS-koordinator, en følgegruppe samt 6 arbejdsgrupper. Arbejdsgrupperne er nedsat ud fra en kortlægning og prioritering af Miljøstyrelsens miljøaktiviteter. Miljøstyrelsen har udpeget 6 indsatsområder: indkøb, drift og produktion, anlæg, affald, transport og farlige stoffer. De 6 indsatsområder er fordelt på de 6 arbejdsgrupper. Der er for hver arbejdsgruppe udarbejdet et kommissorium, der beskriver formålet med arbejdsgruppen samt retningslinjer for arbejdsgruppens arbejde. Der er fra 1997 til 2000 opnået miljøforbedringer i relation til vand og papir, og der er opnået økonomiske besparelser i relation til papir og affald.

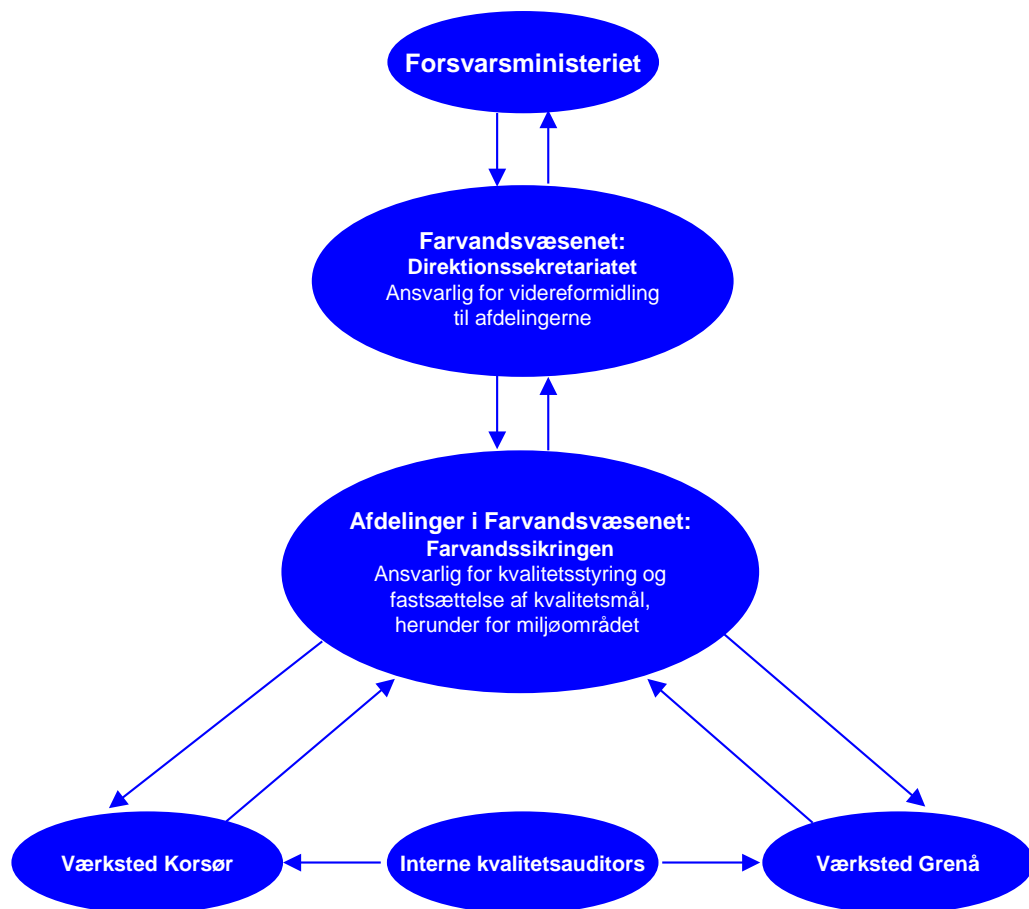
Farvandsvæsenet

122. Forsvarsministeriets miljøledelsessystem er en organisatorisk struktur med tilhørende ansvarsfordeling, procedurer, metoder og ressourcer. Forsvarsministeriet har efterfølgende gjort opmærksom på, at Forsvarets Miljøledelsessystem er baseret på strukturen i den internationale standard ISO 14001. Miljøledelsessystemet indeholder:

- Miljøpolitik og miljømålsætning
- Registrering og bedømmelse af miljøpåvirkninger
- Miljøledelseshåndbog
- Miljøhandlingsplan
- Miljøbudget
- Uddannelse
- Inspektion af gennemførelse
- Miljøredegørelse.

Organiseringen af miljøarbejdet er illustreret i **figur 4**.

Figur 4. Farvandsvæsenets organisering af miljøledelsessystemet

123. Forsvarsministeriet har udarbejdet en miljøstrategi, der har til formål at registrere, minimere og kontrollere påvirkningen af miljøet. Hidtil har Forsvarsministeriet prioriteret reduktion af vand- og energiforbrug, registrering af og indsats mod jord- og grundvandsforureninger samt støj fra flyvestationer, skydebaneanlæg og øvelsesområder, da det er disse miljøpåvirkninger, der belaster omgivelserne mest. Forsvarsministeriet har opstillet konkrete mål i relation til de valgte indsatsområder og har beskrevet disse i miljøstrategien. Forsvarsministeriets miljøstrategi indeholder de overordnede retningslinjer for de underliggende institutioners miljøarbejde. Forsvarsministeriet har efterfølgende oplyst, at også Forsvarskommandoen og Hjemmeværnskommandoen har implementeret miljøledelse og udarbejdet grønne regnskaber, samt at miljøledelse ligeledes er implementeret i de underliggende myndigheder.

124. Miljøledelse er implementeret i Forsvarsministeriets institutioner for at sikre, at der gennemføres en kontinuerlig reduktion af miljøbelastningen, at miljøpolitikken efterleves, og at de opstillede mål nås. En forudsætning for, at miljøledelsessystemet fungerer, er, at ledelsen bakker op om arbejdet. Farvandsvæsenet er blevet certificeret efter kvalitetsstyringssystemet ISO 9002 og anvendte i et par år en ekstern auditor. Af ressourcemæssige årsager har Farvandsvæsenet valgt selv at stå for revisionen af kvalitetsstyringssystemet. Kvalitetsstyringssystemet har dannet baggrunden for Farvandsvæsenets implementering af miljøledelse. Miljøledelsen blev i 1997 blot tilføjet som en ekstra del til det eksisterende kvalitetsstyringssystem. Kvalitets- og miljøledelsessystemet evalueres 2 gange årligt af ledelsen i Farvandsvæsenet.

125. Farvandsvæsenet har, med udgangspunkt i Forsvarsministeriets miljøstrategi, udarbejdet en miljøpolitik, der indeholder elementerne ansvar, kommunikation, miljøforhold, medarbejderinddragelse, lovkrav, øvrige krav, indkøb, miljøbudget mv. Farvandsvæsenet følger løbende op på miljøpolitikken, men var ultimo 2001 i gang med en større revidering af miljøpolitikken. Miljøpolitikken evalueres en gang årligt af Farvandsvæsenets ledelse. Baggrunden for eventuelle justeringer af miljøpolitikken er beregninger af fx forbrug, såkaldte miljøbudgetter.

126. Farvandssikringen, der er en afdeling i Farvandsvæsenet, har ansvaret for miljøstyringen og for opstilling af miljømål. Miljøstyringen indebærer en kortlægning af alle relevante miljøparametre samt en afvejning og prioritering af, hvilke miljøparametre der er de væsentligste. Farvandssikringen har oplyst, at der er udpeget en medarbejder, der er ansvarlig for udvælgelsen af de væsentligste miljøparametre, men der er dog ingen sikkerhed for, at alle områder er undersøgt. Farvandssikringen fastlægger miljømål på baggrund af udvælgelsen af de væsentligste miljøparametre. Farvandssikringen har ligeledes udarbejdet en miljøledeshåndbog, der beskriver alle væsentlige miljøfunktioner, herunder hvorledes disse udføres, fx ansvarsforhold og struktur, løbende registreringer, kommunikation med eksterne parter og internt, uddannelse af medarbejdere, procedure for miljøbevidst indkøb, procedure for miljø-

budgettering og procedure for miljø- og energirigtig opførelse i Søkvæsthuset mv. Miljøhåndbogen er lagt på Farvandsvæsenets intranet og er derved tilgængelig for alle medarbejdere. Farvandssikringen udarbejder én gang årligt en miljøredegørelse på baggrund af afrapporteringer fra værkstederne i form af de såkaldte miljøbudgetter. Miljøredegørelsen danner grundlag for eventuelle justeringer af fastsatte mål og den udarbejdede miljøpolitik.

127. På værkstedsniveau er der lokal miljøstyring, herunder miljøregistrering, som afrapporteres til afdelingen. Værkstederne har siden 1. januar 1994 udarbejdet miljøbudgetter indeholdende oplysninger om forbrug af bl.a. el, vand, varme, kemikalier, pesticider samt mængden og typen af affald for Farvandsvæsenet, Farvandssikringen, værkstederne, skibene, Redningstjenesten, Fyrene, Radioforsyningstjeneste Esb Ltd. samt for Søkvæsthuset. Miljøbudgetterne indeholder tal for budget, forbrug samt procentvis afvigelse. Miljøbudgetterne udgør grundlaget for tallene i Farvandsvæsenets grønne regnskab. Tallene i miljøbudgetterne bliver ikke verificeret af Farvandssikringen, men miljøbudgettet vurderes på afdelingsniveau, og der sker herefter en samlet afrapportering i form af den årlige miljøredegørelse til Forsvarsministeriets Natur- og miljøbeskyttelseskommission samt i form af det grønne regnskab i virksomhedsregnskabet.

128. Der er uddannet 10-15 interne auditorer i Farvandsvæsenet, og en gang årligt gennemføres der audit i afdelingerne/områderne og på tværs af hele organisationen for at sikre, at miljøledelsessystemet gennemgås, vedligeholdes og forbedres. Den årlige audit gennemføres med udgangspunkt i miljøledelseshåndbogen, som er en del af Farvandsvæsenets kvalitetsstyringshåndbog. Kvalitetsstyringshåndbogen indeholder forskrifter for gennemførelsen af kvalitetsaudit: Hver afdeling udarbejder auditplaner, der sikrer, at alle underliggende områder og funktioner periodevis gennemgår audit. Der gennemføres herefter en audit, som munder ud i en rapport, der fremsendes til den områdeansvarlige, som har ansvaret for den efterfølgende opfølgning.

129. På alle niveauer i figur 4 arbejdes der med miljøledelse. Der er således på hvert enkelt niveau en kortlægning af miljøområdet og en identificering af de væsentligste miljøparametre, ligesom hvert enkelt niveau er ansvarlig for afrapportering af miljøaktiviteter. Der uddannes medarbejdere på alle niveauer i miljøledelse, der udarbejdes et samlet grønt regnskab, og der foretages på baggrund af den årlige miljøredegørelse/det grønne regnskab en justering af miljømål og miljøpolitikker/strategier.

130. I Rigsrevisionens spørgeskema har Farvandsvæsenet angivet, at der er opnået miljøforbedringer i relation til energiforbruget på værkstederne og i administrationen, samt at der anvendes biologisk nedbrydelige rengøringsmidler, miljørigtige batterier samt maling på vandbasis, og endelig benytter Farvandsvæsenet vedvarende energi. Farvandsvæsenets forbrugstal i det grønne regnskab for 2000 i relation til el, vand og varme er vist i **tabel 14**.

Tabel 14. Farvandsvæsenets forbrug af el, vand og varme, 1998-2000

	1998	1999	2000
Elforbrug, mWh	3.342	3.240	2.903
Fjernvarme, GJ	3.282	2.120	1.827
Vandforbrug, m ³	8.260	9.592	9.565

Af tabellen ses det, at det samlede elforbrug og fjernvarmeforbrug i Farvandsvæsenet er faldet. Endvidere ses det af tabellen, at vandforbruget er steget fra 1998 til 1999, men herefter er faldet svagt. Farvandsvæsenet har til forskel fra Miljøstyrelsen ikke angivet nøgletal i det grønne regnskab for 2000.

131. Farvandsvæsenet har oplyst om økonomiske besparelser på 3 projekter. I Hals Barre fyr og bifyr er lanternerne blevet udskiftet med mindre energikrævende typer, og dieselgeneratoranlægget er blevet udskiftet med et solcelleanlæg. Dette har betydet et reduceret CO₂-udslip på 38, 6 tons og en samlet økonomisk besparelse på godt 211.000 kr. årligt. I et andet projekt vedrørende lystønder, hvor eksisterende lanterner er blevet udskiftet med diodelanterner med et mindre energiforbrug, er der sket miljøforbedringer ved at reducere mængden af alkaliske batterier, og der er

en samlet økonomisk besparelse på godt 153.000 kr. pr. år. Endelig har Farvandsvæsenet fremhævet et projekt vedrørende et opvarmningssystem, hvor et eksisterende varmelegeme blev udskiftet med elradiatorer. Dette har givet miljøforbedringer i form af reduceret udslip af CO₂, SO₂ og NO_x. Økonomisk gav det en mindre besparelse på knap 8.000 kr. pr. år.

Kort opsamling af Farvandsvæsenets miljøledelsessystem

Miljøledelse blev i 1997 tilføjet som en ekstra del til Farvandsvæsenets eksisterende kvalitetsstyringssystem. Kvalitets- og miljøledelsessystemet evalueres 2 gange årligt af ledelsen i Farvandsvæsenet. Farvandsvæsenet har, med udgangspunkt i Forsvarsministeriets miljøstrategi, udarbejdet en miljøpolitik, og der følges løbende op på miljøpolitikken. Miljøpolitikken evalueres én gang årligt af Farvandsvæsenets ledelse. Farvandssikringen fastlægger miljømål på baggrund af udvælgelsen af de væsentligste miljøparametre. Farvandssikringen har ligeledes udarbejdet en miljøledelseshåndbog, der beskriver alle væsentlige miljøfunktioner, herunder hvorledes disse udføres. Farvandssikringen udarbejder én gang årligt en miljøreddegørelse. Miljøreddegørelsen danner grundlag for eventuelle justeringer af fastsatte mål og den udarbejdede miljøpolitik. Farvandsvæsenet har opnået miljøforbedringer i relation til el og varme fra 1998 til 2000, der ligeledes har resulteret i økonomiske besparelser.

Rigsrevisionens bemærkninger

Undersøgelsen har vist, at det grønne regnskab kun i begrænset omfang indgår i en styringsmæssig sammenhæng i statslige institutioner, idet kun 9 institutioner i spørgeskemaundersøgelsen har angivet, at de arbejder med miljøledelse og derfor anvender det grønne regnskab som en integreret del af miljøarbejdet.

Undersøgelsen har endvidere vist, at de institutioner, der i det grønne regnskab for 2000 har angivet, at de har implementeret miljøledelse, er placeret i gruppe 4 og 5 samt en enkelt i gruppe 3, da de har afgivet flere oplysninger om styringsmæssige aspekter, såsom miljømål, miljøpolitik/miljøhandlingsplan, oplysninger om væsentlige ressource- og miljømæssige parametre, energiledelse og grøn indkøbspolitik.

Undersøgelsen har endelig vist, at 7 ud af de 9 institutioner, der har implementeret miljøledelse, har tilkendegivet, at de har opnået økonomiske besparelser, og at 5 af institutionerne med miljøledelse har oplyst, at miljøarbejdet har

tilvejebragt miljøforbedringer. Dette illustreres også med Rigsrevisionens beskrivelse af miljøstyringssystemer i Miljøstyrelsen og Farvandsvæsenet, der er blandt de institutioner, der er nået længst i relation til miljøledelse. Begge institutioner har således opnået såvel økonomiske besparelser som miljøforbedringer som følge af deres miljøarbejde.

Undersøgelsen viste generelt, at den relative andel af institutioner, der har opnået økonomiske besparelser og miljøforbedringer, er størst blandt de institutioner, der var længst fremme i forhold til miljøledelse. Konklusionen er således, at sandsynligheden for at opnå miljøforbedringer og økonomiske besparelser er større i institutioner, der har indført miljøledelse, end i institutioner uden miljøledelse.

En mere sammenhængende og systematisk miljøindsats i de statslige institutioner giver således, efter Rigsrevisionens opfattelse, gode muligheder for økonomiske besparelser og større miljøforbedringer.

VII. Sammenfatning

132. Rigsrevisionen har foretaget en undersøgelse af de statslige institutioners aflæggelse af grønne regnskaber. Undersøgelsen har vist, at selv om ordningen for langt de fleste statslige institutioner er frivillig, indeholdt 41 % af samtlige virksomhedsregnskaber i 2000 et grønt regnskab. Undersøgelsen har samtidig vist, at de grønne regnskaber var meget forskellige i form og indhold.

133. Efter Rigsrevisionens opfattelse er der 2 hovedformål med udarbejdelse af grønne regnskaber. Det første er at øge incitamentet til at skabe miljøforbedringer og samtidig hermed i et vist omfang at opnå økonomiske besparelser. Det andet er at belyse institutionens ansvarlighed i relation til miljøet ved at afgive oplysninger til interessenter i det omgivende samfund.

Resultater fra Rigsrevisionens spørgeskemaundersøgelse og erfaringer med de private virksomheders udarbejdelse af grønne regnskaber samt til dels ELO-ordningen har vist, at der er gode muligheder for miljøforbedringer og økonomiske besparelser ved et systematisk miljøarbejde. Det er derfor Rigsrevisionens opfattelse, at de statslige institutioners miljøarbejde bør styrkes ved at statslige institutioner implementerer miljøledelse og aflægger grønt regnskab.

134. Det er Rigsrevisionens opfattelse, at indsatsen skal stå mål med udbyttet, og derfor vil det ikke nødvendigvis være relevant for små administrative institutioner at bruge mange ressourcer på at udarbejde et grønt regnskab endsi-ge etablere et miljøledelsessystem. En afrapportering af en institutions væsentligste ressourceforbrug og miljøpåvirkning samt af initiativer til reduktion af forbrug og påført forurening må være det basale indhold i et grønt regnskab. Miljøledelsessystemer kan etableres i institutioner, der gennem længere tid har arbejdet med miljøspørgsmål, og som ønsker at systematisere miljøarbejdet for at opnå yderligere miljøforbedringer og økonomiske besparelser samt sikre, at ressourceforbrug og miljøbelastning forbliver på et konstant lavt niveau.

135. For at dataoplysninger i et grønt regnskab skal være interessante for andre end institutionen selv, kræver det imidlertid, at data er pålidelige og kan sammenlignes med data i andre institutioners grønne regnskaber. Derfor bør oplysninger om ressourceforbrug og miljøbelastning så vidt muligt være baseret på målinger og indeholde nøgletal, der er ensartede for alle regnskaber. Ensartede og pålidelige nøgletal vil samtidig gøre det muligt at foretage benchmarking på tværs af de statslige institutioner og dermed også muliggøre opstillingen af et relevant ambitionsniveau for miljømålene i den enkelte institution.

Oplysningerne i det grønne regnskab bør efter Rigsrevisionens opfattelse derfor tage udgangspunkt i fastlagte begreber, standarder og metoder med krav til den regnskabsmæssige præsentation af robuste nøgletal for institutionens væsentligste miljøparametre. Herved vil der også være et bedre grundlag for at revidere det grønne regnskab.

136. I forbindelse med undersøgelsen har Rigsrevisionen konstateret, at registreringen og dermed opgørelsen af ressourceforbruget hos visse institutioner volder vanskeligheder. Det drejer sig fx om institutioner, der bor til leje, og hvor varme- og/eller elforbruget ikke kan opgøres separat for institutionen. Desuden opstår der problemer ved specielt tidsbegrænsede lejemål, hvor institutionen ikke har noget incitament til investeringer i miljøforbedringer, fordi afkastet heraf ikke på kort sigt kan forrente investeringen.

Rigsrevisionen finder, at alle statslige institutioner, hvad enten de aflægger grønt regnskab eller ej, bør være i besiddelse af valide tal for eget forbrug af bl.a. el, vand og varme og dermed sikre sig, at de kun betaler for institutionens faktiske forbrug. Dermed styrkes også incitamentet til at tage initiativer til en mere miljøvenlig drift.

137. El, vand og varme er de væsentligste miljømæssige ressourceforbrug i de fleste statslige institutioner. Dette ressourceforbrug skal ifølge gældende regler indberettes til EIS- og ELO-sekretariatet, og det er i vid udstrækning de samme forbrugstal, der afrapporteres i de grønne regnskaber. Den enkelte institution er endvidere forpligtet til at foretage miljøbevidste indkøb og indrapportere sin energibevidste indkøbspolitik samt handlingsplan til Miljøstyrelsen. Hvordan disse ordninger efterleves i statslige institutioner, oplyses der imidlertid ikke så ofte om i de grønne regnskaber, hvilket efter Rigsrevisionens opfattelse ville være naturligt.

138. Under hensyn til at alle statslige institutioner skal virke for miljøforbedringer, og til at undersøgelsen har vist, at de institutioner, der sætter fokus på miljøet via de grønne regnskaber, har formået at opnå miljøforbedringer og i et vist omfang også økonomiske besparelser og til, at knap halvdelen af alle statslige institutioner i dag frivilligt aflægger grønt regnskab, finder Rigsrevisionen det således velbegrundet med en styrkelse af de grønne regnskaber og miljøledelse i staten.

Rigsrevisionen skal derfor anbefale Finansministeriet at tage dette med i overvejelserne i forbindelse med den kommende revision af virksomhedsregnskabsordningen, herunder overveje, om udarbejdelse af grønt regnskab bør gøres obligatorisk, i hvert fald for institutioner over en vis størrelse.

Dette skal også ses i lyset af, at de statslige institutioner allerede i dag stilles over for krav om – til forskellige myndigheder – at indrapportere de miljøoplysninger, som det grønne regnskab også indeholder. Såfremt udarbejdelsen af grønt regnskab gøres obligatorisk, bør der samtidig foretages en forenkling i form af, at den enkelte institution alene afrapporterer miljøoplysninger i det grønne regn-

skab, som dermed dækker alle interessenters behov for oplysninger.

Rigsrevisionen finder konkret, at et grønt regnskab – hvad enten det aflægges frivilligt eller ej – som nævnt bør tage udgangspunkt i fastlagte begreber, standarder og metoder med krav til den regnskabsmæssige præsentation af relevante nøgletal for institutionens væsentligste miljøparametre.

139. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling har efterfølgende tilkendegivet, at ministeriet kan tilslutte sig anbefalingerne i Rigsrevisionens beretning om, at grønne regnskaber gøres obligatoriske, fx ved indarbejdelse i virksomhedsregnskabet, og at de bør tilrettelægges på en måde, der muliggør erstatning af de øvrige indberetninger på området. Ministeriet finder imidlertid, at anbefalingen om at gøre grønne regnskaber obligatoriske, hvad angår gennemførelse af et miljøledelsessystem, primært bør omfatte særlig forurenende virksomheder. Ligeledes bør indførelse af grønne regnskaber omfatte en model for gradvis opgradering af disse over en periode, så de kan indgå i en styringsmodel med standardiserede opgørelser. Herved etableres et grundlag for en fremadrettet miljøindsats i den enkelte virksomhed med opstilling af mål og handlingsplaner samt efterfølgende evalueringer og justeringer, svarende til den af Rigsrevisionen opstillede model i pkt. 30.

140. Beskæftigelsesministeriet har efterfølgende tilkendegivet, at Rigsrevisionens bemærkninger om videreudvikling af de grønne regnskaber er interessante, herunder de opstillede indikatorer/nøgletal for input og output, samtidig med at udbyggede nøgletal vil skabe større sammenlignelighed på tværs af regnskaberne. Ministeriet finder dog, at udarbejdelse af grønne regnskaber samt etablering af miljøledelse stadig bør være frivilligt. Institutionerne/virksomhederne er forpligtet i henhold til bl.a. miljøbeskyttelseslovens § 6, dog bør det være op til den enkelte virksomhed at iværksætte yderligere initiativer, hvor resultaterne vurderes at stå mål med indsatsen.

141. Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri har efterfølgende tilkendegivet, at ministeriet kan tilslutte sig

behovet for en standardisering af de grønne regnskaber. Dette vil efter ministeriets opfattelse i høj grad medvirke til at styrke oplysningerne om miljøpolitik mv. i de enkelte institutioner. Det vil også styrke den øverste ledelses information om området, hvilket kan styrke miljøpolitikken på koncernniveau. Ministeriet finder dog, at man bør være opmærksom på, at virksomhedsregnskaberne ikke skal anvendes som løftestang til indførelse af miljøledelse i statslige institutioner. Indholdet i de grønne regnskaber bør derfor efter ministeriets opfattelse ikke gå videre end de krav, der i øvrigt følger af lovgivningen. Det vil dermed være hensigtsmæssigt, hvis eventuelle krav til grønne regnskaber afspejler ELO- og EIS-ordningerne. Samtidig påpeger ministeriet, at anbefalinger om virksomhedsregnskabernes indhold bør ses i sammenhæng med øvrige fremtidige anbefalinger om udfærdigelse af videnregnskaber o.l.

Ministeriet påpeger i øvrigt, at institutionernes miljøbelastning afhænger af mange forskellige parametre. Institutionernes fysiske indretning og placering kan have betydning for miljøbelastningen. Uagtet at der kan være iværksat miljøforbedrende initiativer, kan fx alderen af bygningerne have stor betydning for energi-, vand- og varmeforbruget. Bliver oplysningerne fra virksomhedsregnskaber anvendt i forbindelse med benchmarking, bør det derfor sikres, at de oplysninger, der måles på, tager højde for disse forskelle. Frem for at fokusere på varmeforbruget i en given bygning kunne det i stedet være hensigtsmæssigt at fokusere på, hvilke planer der er udarbejdet i samarbejde med energikonsulenten.

142. Miljøministeriet har efterfølgende tilkendegivet, at ministeriet er enig i Rigsrevisionens anbefaling til Finansministeriet om, som led i den kommende revision af virksomhedsregnskabsordningen, at overveje fremover at gøre udarbejdelsen af grønne regnskaber obligatorisk. Ministeriet deler Rigsrevisionens vurdering om, at et systematisk miljøarbejde giver de bedste muligheder for at opnå miljøforbedringer.

143. Finansministeriet har efterfølgende tilkendegivet, at der i ministeriet p.t. arbejdes med udformningen af en ny rapporteringsordning for statslige virksomheder, og at det

forventes, at der vil blive præsenteret et forslag til en revideret rapporteringsordning for Finansudvalget i efteråret 2002. Det er aftalt, at Rigsrevisionen inddrages i arbejdet. Finansministeriet har tillige oplyst, at ministeriets overvejelser om nye regnskabsformer – herunder grønne regnskaber – vil blive indarbejdet i det nye forslag til en rapporteringsordning for de statslige virksomheder. Den nye rapporteringsordning forventes at blive enklere og mindre bureaukratisk end den nuværende, kortere og mere regnskabsorienteret og tæt koblet til mål- og resultatstyringen samt opbygget efter en struktur, hvor afrapporteringen fremtræder mere fokuseret og analyserende med hensyn til opnåede resultater og ressourceforbrug.

Finansministeriet har videre oplyst, at ministeriet således forventer at fremlægge et forslag til en ny rapporteringsordning, der er kortere og mere fokuseret end den nuværende virksomhedsregnskabsordning. Set i dette perspektiv er det Finansministeriets umiddelbare vurdering, at det sandsynligvis ikke for særlig mange statslige virksomheder vil være relevant at udarbejde et grønt regnskab i forbindelse med den årlige afrapportering.

144. Rigsrevisionen skal hertil bemærke, at det, henset til undersøgelsens resultater, fortsat er Rigsrevisionens opfattelse, at det er velbegrundet med en styrkelse af de grønne regnskaber og miljøledelse i staten. Dette kan passende ske gennem aflæggelsen af et grønt regnskab, der tager udgangspunkt i fastlagte begreber, standarder og metoder, herunder relevante nøgletal for en institutions væsentligste miljøparametre.

Samtidig kan der med fordel foretages en forenkling af den indrapportering af miljøoplysninger, som institutionerne ifølge reglerne om indkøb, energiforbrug og energieffektivisering samt energiledelse i dag er forpligtet til.

Rigsrevisionen, den 2. april 2002

Henrik Otbo

/Peder Juhl Madsen

Bilag 1

Spørgeskema om grønne regnskaber i staten

Institution:

Dato:

Kontaktperson:

Navn:

Tlf.:

E-mail:

Spørgsmålene bedes besvaret på baggrund af det grønne regnskab for 2000.

I. Generelle spørgsmål om grønne regnskaber
--

1. Er der tidligere udarbejdet grønt regnskab?

- Nej
 Ja (angiv for hvilke år)

2. Angiv med et eller flere krydser hvad formålet med at udarbejde det grønne regnskab er (ved mere end et kryds angiv prioritering hvor 1 er højeste prioritet, og 8 er laveste prioritet).

	Prioritering
--	--------------

- Information til Folketinget
 Information til departementet
 Information til offentligheden
 Information til institutionsledelsen
 Information til medarbejderne
 Styrke miljøarbejdet i institutionen
 Økonomisk incitament i form af besparelser
 Andet (angiv hvad)

3. Angiv hvem der tog initiativ til udarbejdelsen af institutionens første grønne regnskab.

- Institutionsledelsen
 Afdeling i institutionen (fx økonomiafdeling, miljøfunktion)
 Departementet
 Lovpligtigt
 Anden (angiv hvem)

4. Er det et krav fra departementet, at der udarbejdes grønt regnskab?

- Nej
 Ja

5. Er der på ministerområdet en standard/skabelon for udarbejdelse af grønt regnskab?

- Nej
 Ja

6. Er udarbejdelse af grønt regnskab en del af en allerede eksisterende miljøindsats?

- Nej
 Ja (angiv hvilken)

7. Er der væsentlige miljøinitiativer i institutionen, som ikke fremgår af det grønne regnskab?

- Nej
 Ja (angiv hvilke og hvorfor de ikke fremgår)

8. Har institutionen væsentlige miljøforhold/miljøpåvirkninger, som ikke fremgår af det grønne regnskab?

- Nej
 Ja (angiv hvilke og hvorfor de ikke fremgår)

9. Blev der anvendt ekstern ekspertise til udarbejdelse af det grønne regnskab?

- Nej
 Ja (angiv hvilken samt erfaringer hermed)

10. Finder der inden for ministerområdet erfaringsudveksling sted i relation til miljøarbejdet?

- Nej
 Ja (giv en kort beskrivelse af erfaringsudvekslingen)

11. Hvordan sikres det, at miljøinitiativer/miljøhensyn integreres i institutionens daglige arbejde?

- Der er etableret rutiner/retningslinjer i relation til miljøtiltag (kopi bedes vedlagt)
 Nye medarbejdere introduceres til institutionens miljøarbejde
 Miljøarbejde behandles i udvalg/grupper (fx SU, sikkerhedsudvalg)
 Medarbejderne informeres om miljøinitiativer/-hensyn i personaleblad, nyhedsbrev e.l.
 Der gennemføres kampagner (angiv hvilke)
 Resultaterne af miljøarbejdet evalueres (angiv af hvem og hvor ofte)
 Andet (angiv hvordan)

II. Styringsmæssige spørgsmål vedrørende grønne regnskaber og miljøstyring**12. Angiv med et eller flere krydser hvilke af følgende overordnede styringsmæssige miljøtiltag, som institutionen har taget.**

- Udarbejdet miljøpolitik/miljøstrategi/miljøhandlingsplan (kopi heraf bedes vedlagt)
 Formuleret miljømål (kopi heraf bedes vedlagt)
 Nedskrevet ansvarsfordeling i relation til miljøinitiativer
 Indført miljøledelse/miljøstyring
 Indført energiledelse
 Udarbejdet grøn indkøbspolitik
 Etableret miljøfunktion/miljøansvarlig (fx en miljøkonsulent)
 Andet (angiv hvilket)

13. Er der er foretaget analyser (økonomiske og eller miljømæssige) af, hvilke miljøparametre der er de væsentligste i institutionen?

- Nej
 Ja (angiv miljøparametre)

14. Har institutionen overvejet/lavet analyser af, hvilke miljøinitiativer der hurtigt giver en økonomisk besparelse sammenholdt med investeringen (økonomisk og ressourcemæssigt).

- Nej
 Ja (angiv miljøinitiativer)

15. Angiv hvor mange timer der har været anvendt til udarbejdelse af det grønne regnskab for 2000 (eventuelt skøn).

16. Har institutionen de nødvendige registreringssystemer i relation til udarbejdelsen af det grønne regnskab?

- Nej
 Delvist (angiv hvilke)
 Ja (angiv hvilke)

17. Har udarbejdelsen af det grønne regnskab givet anledning til etablering af nye registreringssystemer/registreringsrutiner?

- Nej
 Ja (angiv hvilke)

18. Hvilke af følgende opgørelser i det grønne regnskab for 2000 er baseret på målinger, skøn og/eller beregninger?

	Målinger	Skøn	Beregninger	Har ikke opgørelser heraf
Forbrug af el.....	☐	☐	☐	☐
Forbrug af vand.....	☐	☐	☐	☐
Forbrug af varme	☐	☐	☐	☐
Forbrug af papir	☐	☐	☐	☐
Affald.....	☐	☐	☐	☐
Forbrug af pesticider	☐	☐	☐	☐
Indkøb af papir	☐	☐	☐	☐
Indkøb af rengøringsartikler ..	☐	☐	☐	☐

Hvis institutionen ikke har formuleret miljømål gå til spørgsmål 22

19. Følges der op på institutionens miljømål?

- Nej
 Delvist
 Ja (angiv hvor ofte)

20. I hvilket omfang finder institutionen, at miljømål/delmål for 2000 er opnået?

- Slet ikke
 Delvist
 Helt

21. Bliver miljømålene justeret på baggrund af de resultater der afrapporteres i det grønne regnskab?

- Nej
- Ja (angiv hvor ofte)

22. Bliver miljøpolitikken/miljøhandlingsplanen/miljøstrategien justeret på baggrund af de resultater, der afrapporteres i det grønne regnskab?

- Har ingen miljøpolitik/miljøhandlingsplan/miljøstrategi
- Nej
- Ja (angiv hvor ofte)

23. Udarbejdes der i institutionen en intern miljøredegørelse e.l. i relation til miljøpræstation og eventuelt i forhold til fremtidige miljøinitiativer?

- Nej
- Ja (kopi af den seneste miljøredegørelse bedes vedlagt)

24. Har udarbejdelsen af grønt regnskab givet anledning til iværksættelse af nye miljøinitiativer?

- Nej
- Ja (angiv hvilke)

25. Angiv med et eller flere krydser hvilke af følgende effekter som udarbejdelse af grønt regnskab vurderes at have givet anledning til.

- Ingen effekter
- Samlet overblik over miljøbelastningen
- Øget fokus på miljøspørgsmål i institutionen
- Lettet arbejdet med andre miljøinitiativer/lettet prioriteringen af miljøinitiativer
- Mere positivt billede i omgivelserne af institutionen
- Besparelser (angiv på hvilke områder der primært har været besparelser)
- Meromkostninger (angiv på hvilke områder der primært har været meromkostninger)
- Miljøforbedringer (angiv hvilke)
- Andet (angiv hvilken)

26. Angiv om institutionen har lavet analyser af, om det grønne regnskab har haft en effekt?

- Nej
- Ja (angiv på hvilke områder)

27. Generelle kommentarer:

Bilag 2

Institutionernes grønne regnskabers placering i grupperne 1-5

Navn	Gruppe 5	Gruppe 4	Gruppe 3	Gruppe 2	Gruppe 1
Udenrigsministeriet				X	
Finansministeriet					
Økonomistyrelsen					X
Finansstyrelsen.....		X			
Skatteministeriet					
Told•Skat				X	
Forsvarsministeriet					
Farvandsvæsenet		X			
Forsvarskommandoen	X				
Hjemmeværnskommandoen	X				
Indenrigsministeriet					
Militærnægteradministrationen			X		
Statsamterne				X	
By- og Boligministeriet					
Statens Byggeforskningsinstitut			X		
Dansk Gasmateriel Prøvning			X		
Slots- og Ejendomsstyrelsen.....		X			
Socialministeriet					
John F. Kennedy Institutet.....			X		
Den Sociale Ankestyrelse			X		
Sundhedsministeriet					
Statens Serum Institut.....		X			
Sundhedsstyrelsen			X		
Arbejdsministeriet					
Arbejds miljøinstituttet				X	
Arbejdsmarkedsuddannelserne.....		X			
Arbejdsdirektoratet.....			X		
Forskningsministeriet					
Dansk Polarcenter					X
Risø				X	
Telestyrelsen		X			
Undervisningsministeriet					
SUstyrelsen	X				
Ingeniørhøjskolen i København.....			X		
Jelling Statsseminarium				X	
Danmarks Journalisthøjskole		X			
Syddansk Universitet			X		
Roskilde Universitetscenter.....					X
Danmarks Tekniske Universitet.....			X		
Byggedirektoratet.....			X		
Den Sociale Højskole i Odense.....					X

Kulturministeriet					
Danmarks Designskole.....			X		
Danmarks Natur- og Lægevidenskabelige Bibliotek				X	
Designskolen Kolding			X		
Arkitektskolen i Århus	X				
Vestjysk Musikkonservatorium.....				X	
Det kgl. Danske Musikkonservatorium				X	
Danmarks Biblioteksskole.....					X
Nationalmuseet				X	
Rytmaskonservatorium.....				X	
Det Jyske Musikkonservatorium				X	
Statsbiblioteket					X
Danmarks Blindbibliotek			X		
Statens Arkiver.....				X	
Det Kongelige Teater.....					X
Det Kongelige Bibliotek				X	
Statens Museum for Kunst			X		
Miljø- og Energiministeriet					
Forskningscentret for skov & landskab		X			
Skov- og Naturstyrelsen	X				
Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelser		X			
Skovskolen.....				X	
Danmarks Miljøundersøgelser		X			
Energistyrelsen.....		X			
Miljøstyrelsen		X			
Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri					
Plantedirektoratet		X			
Statens Veterinære Serumlaboratorium.....			X		
Fødevaredirektoratet				X	
Direktoratet for FødevarerErhverv		X			
Danmarks Jordbrugsforskning.....		X			
Erhvervsministeriet					
Erhvervsfremmestyrelsen				X	
Forbrugerstyrelsen					X
Patent- og Varemærkestyrelsen					X
Erhvervs- og Selskabsstyrelsen.....					X
Søfartsstyrelsen				X	
Konkurrencestyrelsen.....			X		
Trafikministeriet					
Statens Luftfartsvæsen.....			X		
Banestyrelsen.....		X			
Færdselsstyrelsen				X	
Danmarks Meteorologiske Institut.....		X			
Vejdirektoratet					X
Antal.....	4	18	18	19	11
Note: I tabellen er anvendt de betegnelser for ministerierne, der var gældende på undersøgelsestidspunktet.					